БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген.

1961 ч. ИЮНЬ 28 СРЕДА № 151 (4941).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Бистиң чуртувустуң бүгү-ле фабрикаларының болгаш заводтарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш түдуг, транспорт организацияларының коллективтери төөгүлүг чеди чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселде хаара туттунган. Шаг-үени мурнавышаан, ол бедик кедүрлүүшкүннүг шимчээшкинге чайыннанчак чедиишкиннерни чедип ап турар патриотчу кижилерниң саны бистиң бо хүннеривисте, кажан бүгү совет чон төрээн Коммунистиг партиязының эзлчеглиг XXII съездизинге төлептиг үжүражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып турарының үезинде, муң-муңу-биле өзүп турар.

Кызылдың № 2 чүүк АТК-зының мурнакчы чолаачылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары Дмитрий Любкин болгаш Мансур Жарков олар күш-ажылга онза бедик көргүзүглерни чедип албышаан, дээрелерниң дээрелери деп атты төлептиг эзлеп турарлар.

Дмитрий Любкин съездиге алдар болдурган социалистиг чарышка киржип тура бодунуң мурнунда алган хүлээлгелерин катап чаартып, чеди чылдың онаалгаларын октябрь 17-де күүседирин хүлээнген. Ол, чыл планын июнь айның эгезинделе 140 хууга күүседкен болгаш амгы үеде чеди чылдың сөөлгү чылының үшкү кварталының үлүүнче кирипкен.

Мансур Жарков чүүк сөөртүрүнүң талазы-биле чыл планын база июньнүң эгезинде күүседкен болгаш чеди чылдың алдыгы чылының ийиги кварталының үлүүн күүседип кирипкен.

Областың мурнакчы чолаачылары, чеди чылдың шалыпчылары Дмитрий Любкин болгаш Мансур Жарков олар партияның XXII съездизинге алдар болдурган чарышка АТК-ның бүгү коллективин чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирип турарлар.

* * *

Чартык чылда чүүк сөөртүрүнүң онаалгаларын № 2 АТК-ның коллективи июнь 27-де тонна талазы-биле 101 хуу, тонна-километр-биле 110 хуу күүседкен болгаш кывар, чаар материалдарның эвээш эвес камналгазын киирип алган. АТК-ның мурнакчы чолаачылары Д. Любкин, М. Жарков, А. Безотечество олар онза бедик будүрүкчүлүг ажылдап, чеди чылдың онаалгаларын 3—4 чылдарда күүседир деп хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турарлар.

БИСТИҢ ҮЕНИҢ ЧААГАЙ ШИМЧЭЭШКИНИ

СЭКП-ниң XX болгаш XXI съездилеринин төөгүлүг шиитпирлерин, чеди чылдың планын күүседир дээш совет улустуң демиселинден, оон чогаалыкчы ажылындан тывылган бистиң үенин кайгамчык шимчээшкини — коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының шимчээшкини — ам-даа аныяк. Ынчалза-даа ол шимчээшкин бодунуң туруп келгени кыска үезиниң дургузунда социалистиг чарыштың төөгүзүнге чайыннанчак арыннарны бижээн.

Ук шимчээшкинни бүгү чурттаазы ышкаш, бистиң областың бүгү ажылчы чоннары оон тывылганының баштайгы хүннеринден эгелээшле изин-биле деткип, областың үлетпүр, транспорт, тудуг, харылзаа болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде калбарткан.

Ам үеде областа 2088 кижилерни хаара туткан 52 бригадалар коммунистиг күш-ажылдыы деп атты, 350 тус-тус кижилер коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган ажылдан турарлар. Оон аңгыда 1200 кижилиг 144 бригада болгаш 443 тус-тус кижилер коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик ат дээш демисежип турарлар. Оон-биле чергелештир, үүгле бригадалар болгаш тус-тус кижилер ол бедик ат дээш демисежип турар эвес, харын областа 3 улуг коллектив—типография, авиапорт болгаш бүс-турбинаэлектри станциязының мун чыгам кижилиг коллективтери бүдүнге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турарлар.

Бо коллективтер коммунистиг күш-ажылдыы деп ат дээш демисежириниң мурнунда, ында тус-тус бригадалар ол ат дээш демисежип, ону чедип ап турганнар. Бо коллективтерде партия, профэвилелдер, комсомол организацияларының болгаш үк коллективтернин удуртукчуларының бистиң үенин ол чаагай шимчээшкининиң политиктиг, кижизидикчи утка-шынарын, эчис сорулгазын ханы билип, ол чаа үүлдү эгезинден-не деткип, бүгү хемчеглер-биле камгалап, улам шаг хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалды тургусканындан баштайгы бичии бригадалардан ам бүдүн коллективтерниинге чедир өскен.

Ол ышкаш. Кызылдың № 1 чүүк АТК-зында, көдээ ажыл-агый автотранспорт коллективинде, дааранылга комбинадында болгаш өске-даа чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерде база чамдык совхозтарда коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик алын алдарлыы-биле шынзылып, үүгле бүдүрүлгеге планнарының бүгү көргүзүглерин чедиишкиннии-биле күүседип турар эвес, харын политиктиг болгаш бүдүрүлгечи билиглерин бедидип, хуулда амыдырал-чуртталгазының талазы-биле совет кижинин бедик моралының үлегерин көргүзүп турар ындыг эштерни хөйү-биле маңаа көргүзүп болур.

Чижээ, бүс-турбина электри станциязының бүгү коллективи барык шуптузу өөренип турарлар. Оон иштинде химик, комсомолчу эш М. Макланов дээди школага заочно өөренип турар. Ында химия цегинин ажылдакчылары бүрүзү бот-боттарының ажылын солчуп болур кылдыр 2—3 мергежилди өөренип албышаан, ажаалга ажылын—бажың иштин аштап, арыглаар тускай ажылчын чокка боттары кылып турар. Ындыг ажылдыг бригадаларны хөйну адап болур.

Бо бүгү болза үлетпүр бүдүрүлгелеринде, совхозтарда партия, профэвилелдер болгаш комсомол организациялары коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының база шалыпчыларының хүрээленин быжыглаар болгаш калбартыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылып турарын көргүзүп турар.

Ындыг болза-даа үүгле социалистиг ниитилелдин бүдүжүнден, коммунистиг ниитилелдин тургузуушкунун калбартып турар хайныышкынныг амгы үенин хөгжүлдезинден үнүп келип турар аажок улуг политиктиг ужур-дузалыг бо шимчээшкинни чамдык удуртукчу кижилернин чедир үнелеп көрбейн турарындан, оон киржикчилериниң бистиң областа ам-даа эвээжин, кызыызын демдеглезе чогуур.

Ылаңгыя областың совхозтарының болгаш колхозтарының хөй чүс салбырларындан, фермалар, янзы-бүрү бригадалар, звеноларындан ам үеде үүгле 28 кижилиг 3 бригадага коммунистиг күш-ажылдыы деп атты чедип алган, үүгле 144 кижилиг 32 бригада ол атты дээш демисежип турар.

Кызылдың туйбу, сүт заводтары, Сарыг-Сеттиң болгаш Шуурмактың үлетпүр комбинаттары, Кызыл-Мажалыктың АТК-зы, «Тиилелге» совхоз болгаш чамдык өске-даа ындыг улуг коллективтерде коммунистиг күш-ажылдыы деп ат дээш демисежип турар чаңгыс-даа бригада амдыгаа чедир чок. Бо чорук болза ол коллективтерде партия, профэвилел, комсомол организацияларының удуртукчуларындан аңгыда хамаарышкан районнарның партия, комсомол район комитеттериниң удуртукчу ажылдакчылары бо чугула шимчээшкинче чогуур кичээнгейни салбайн турарының херечизи болур.

Коммунистиг күш-ажылдыы деп ат дээш шимчээшкин эн ылаңгыя областың көдээ ажыл-агый будүрүлгелеринде ол кызыы. Бо талазы-биле профэвилелдин көдээ ажыл-агый өбкому (даргазы эш Петеримов) эн сула ажылдан турарын демдеглезе чогуур. Ол ышкаш, ылаңгыя садыг ажылдакчыларының ортузунга ук шимчээшкин кончуг кызыы нептереп турар.

Бо бүгү болза коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик ат дээш ажылдаарына төлептиг кижилериниң ховарындан эвес, харын чамдык тус-тус будүрүлгелериниң удуртукчуларындан, ында партия, комсомол, ылаңгыя профэвилел организацияларындан эгелээш, партия, комсомол, профэвилелдериниң райкомнарына, адырлар аайы-биле профэвилелдер өбкомнарына, областың профэвилелдер Чөвүлелинге чедир бо шимчээшкинни калбартырынче тайылбыр болгаш организакчы ажылды чогуур деңнелинге чоруттайн турарындан, өлче чогуур кичээнгейни салбайн турарындан бооп турар деп шуут демдеглезе чогуур.

Ынчангаш чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары, тус-тус будүрүлге, садыг, харылзаа албан черлериниң удуртукчулары бо шимчээшкиннин политиктиг утказын ханы билип, ону калбартырынче боттуг ажылды кылып турган. СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының хүрээленин улам калбартыры ам үенин чугула сорулгаларының бирээзи бооп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Балык үлетпүрүн хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери болгаш балыкты тударының база болбаазырадырының талазы-биле күрүне онаалгаларын ажыр күүседкени дээш Эстон ССР-ниң балык үлетпүрүнүң 148 ажылдакчыларын болгаш балыкчы-колхозчуларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың июнь 26-дагы Чарлыын ёзугаар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Эстон ССР-ниң балык үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Ажык далайларга балык тывыжын хөгжүдеринге шылгарааңгай чедиишкиннери болгаш балык тывыжына чедип алган бедик көргүзүглери дээш, моон адаанда кижилерге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тыпсыр болгаш Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медаль-биле шаңнаар:

1. Иван Александрович Агеев — Эстониянның балык-тывыш экспедиция баазазының «Юхган Сютисте» деп, балык тудуп соодар улуг трауллериниң капитаны.

2. Лембит Иоханнесович Сонг — Эстониянның балык-тывыш экспедиция баазазының балык тудар № 9121 ортумак трауллер-рефрижераторунун капитаны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1961 чылдың июнь 26-да.

ВДР-ниң Фам Ван Донг баштаан чазак төлээлери Москвада келген

Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының улустарын акы-дунма найырал харылзаштырып турар. Ол найырал тайбың дээш, социалистиг лагерьни быжыглаары дээш демниг демиселден тодаргай илереп турар.

Совет-вьетнам найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга чаа чугула салыышкын болза, Премьер-Министр болгаш Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Фам Ван Донгка баштаткан ВДР-ниң чазак төлээлериниң бистин чуртувуста келгени болур.

Июньнүң 26-да найысылалдың ажылчы чоннары акы-дунма вьетнам улустуң төлээлекчилериниг изиг байырны чедиргеннер.

ВДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимеп каан Внуково аэродромга эргим аалчыны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, эштер А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов болгаш өскелер-даа уткып алганнар.

Фам Ван Донг болгаш Н. С. Хрущев хүндүткелдің танныылының чыскаалын эргип эрткен. Демократтыг Вьетнамның төлээлериниг ханы хүндүткелдин сагыш-сеткилин илередир дээш аэродромга чедип келген найысылалдын ажылчы чоннарының төлээлекчилери-биле олар мендилешкеннер.

Фам Ван Донг болгаш акы-дунма Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазак төлээлериниг Н. С. Хрущев чүректин ханызындан ыраг байыр чедирген. ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг база чүве чугаалаан.

(СЭТА).

УЛУГ СОНУУРГАЛ

МОСКВА. (СЭТА). Москвада культураның болгаш дыштанылганың Горький аттыг төп парыгынга 23 хүннерниң дургузунда Герман Демократтыг Республиканың күрүне туктары киискип келген. Анаа ийи павильоннарга болгаш ажык шөлчүтешке ГДР-де улустуң хереглел бараанналарының делгелгезин тургускан турган. Делгелгеге дашпыкы садыгның 15 организациялары киришкен. Делгелгеге 15 муң ажыг янзы-бүрү экспонаттарны делгээн. Анаа барган совет кижилер Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының, инженерлериниң болгаш техниктериниң күш-ажылга ынакшылдыг холдары-биле тургусканы пөстаавы үлетпүрүнүң кылыгларының, стол, сандайларның, хөгжүм хереклериниң, ойнаарактарның, а ол ышкаш спорт бараанналарының болгаш кэмпинг эт-севиниң хевирлери-биле таныжып көргеннер.

Июнь 26-да делгелгеге совет журналистерге парлалга конференциязы болган. Делгээн үүлдерни 520 муң кижи кээп көрген деп, делгелгениң директору Л. Штерна дыңнаткан. Даштыкы чурттардан келгилээн дыка хөй экскурсантылар делгелгеге база чораан.

Совет даштыкы садыг организациялары-биле болгулаан чугаалажыышкыннарның түңнелинде пөстаавы бараанналарны, трикотажты, бажың эт-севин, косметиканы, химиянын кылыгларын болгаш өскедаа бараанналарны ГДР-ден ССРЭ-же чорудар дугайында хөй санныг керээлер чардынган.

КОМСОМОЛЧУ СААНЧЫ

Бии-Хем районда «Өөх» совхозтуң Чкаловкада сүт-бараан фермазының аныяк саанчызы Елена Седен эрткен чылын саар инек бүрүзүнден не 2114 кг сүттү саггаш, сүт саалдазының талазы-биле совхозта өки көргүзүглүг саанчыларның санынга кирген.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, бодунуң чедиишкиннерин быжыглавышаан, партияның эзлчеглиг XXII съездизинге күш-ажылчы белетиг ужуражыр дээш Елена Седен 6 чылын бедик хүлээлгени алган ажылдан турар. Эрткен беш чартык айларда сүт саалдазынга оон көргүзүү багай эвес. Саар инекке онаалшты 686 кг азы ниитизи-биле 13719 кг сүттү саггаш.

Елена Седенде саар 20 инек быжыглаттынган, сөөлгү хүннерде сүт элбекшип келген. Аныяк саанчы бо чылын саар инек бүрүзүнден-не 2500 кг сүт саар сорулга салып алган. Ол хүлээлгени күүседир бүгү-ле арга—Седенде бар. Чкаловканың сүт-бараан фермазында электри саалда аппараттарын дерип, тургузуп турар. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары бир аппаратты аңаа быжыглаарын шиитпирлээн.

Чурукта: саанчы Е. Седен.

Фотозу В. Лутковтуу.

Чаагай сеткилдиг орус солдат бо-дур

КАЛУГА. (СЭТА). «Бичии Валяның амы-тынын камгалап алган чаагай сеткилдиг кижи, орус солдат, улуг сержант Моисеев кайда сен? «Бир эвес дайындан амылыг үнгеш, дириг чурттап турар болзуңза, адың-сураан дыңнадып көр!» деп, ындыг кыйгырыгны «Известия» солуы июнь 15-те бодунуң арнынга парлап үндүрген турган. Бичии уругну чемгерип олурар совет фото-чурукту ол кыйгырыг-биле кады база парлап үндүрген.

Улуг сержант Валентин Александрович Моисеев дириг! Ол Калугада чурттап, «Облпромстрой» трезинде шывыгжы болуп ажылдап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи Н. Александров оон Софья Перовская кудумчузунда № 33 бажыңынга чораан. Ол дээрге, күдер сынныг, чазык-чаагай арын-шырайлыг кижи болган. Новосибирск областың Тогучинск районнун Горевки суурунга төрүттүнген В. А. Моисеев Адачурттуң дайынының чылдарында Москва чоогундан эгелээш гитлерлиг Германияга чедир дайылдашкан. Эрес-маадырлыг чоруу дээш ону Кызыл сылдыс орденбиле болгаш «Эрес-дидим чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаан. Дайын сөөлүнде ол Калугага чедип келген, Моисеев оон мурнунда балыглангаш Калугага шеригнин эмнелге черинге чыткаш, Калуга хоорайга хандыкшаан турган. Моисеев Калугага келгеш өгленген.

— Тураскаалдың фронтучу фоточуруун көргеш караам чажы төктүп келген чүве — деп, Валентин Александрович Чугаалаан. Ол чорук 1943 чылдың чазынында Смоленщинага болган чүве. Ынчаарда 144-кү адыгжы дивизияның 308-ки артиллерия полказының разведка салбырын командылап турган мен.

Немецтерниң өртедипкени суурже чаза таварын кирип келген бис. Бир бүдүн бажыңчыгашка кирип келдим. Кайнаар-даа көөрүмге өлген кижилер чыткылаан. Чанагаш бичии уругнун сандайда олурганын хенертен көрүп каан мен. Ол уругну холумга кужактай тудуп алгаш, батареямга маңнап чедип келген мен. Ынчаарда соок турган. Солдаттың тараа кашазы-биле ону чемгердим. Ол уругну чемгерип олурумда, фронт корреспондентизи чурукка тыртырган.

Ынчаарда тулчуушкуннар тулуктеп турган. Ам ол уругну канчаарыл, кайнаар чоруударыл? Ол дугайын батереяның командилешкеш, ол бичии уругну полканың штавынга чедире бердим, а оортан ону тылче чорудупкан чүве. Оон төөгүзү бо-дур деп, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи В. А. Моисеев бодунун чугаазын дооскан. Валяның хуу-салымы оон ынай кандыг болганын билип алыры кончугла кузенчиг-дир. Ол дугайын мээн фронтучу өңнүктерим билир чадавас боор.

Редакцияның почтазындан

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында эш Лопсаң удурткан туйбу белеткээр звенода 24 кижи хаара туттунган. Оларның нургулайы-ла аныяктар. Аныяктар звенозу июньнуң бирги чартыында 15 муң туйбуну будүрүп үндүрген. Звенода М. Оядов, М. Маадыр-оол, С. Сайын олар кызымак ажылдап турарлар.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана 8 чыл школазының 5—8 класстарының өөреникчилери 30 кижи 3 звенода үстүп алган «Искра» колхозтуң хову шөлдеринде будүрүлге практиказы өртүрери-биле ажылдап турарлар. Өөреникчилериниң звенолары 15 га кукурузаны, 7 га свекланы ажаап, өстүрүп турар. Олар быжыглаттынган шөлдерин бир удаа суггарган. Оон аңгыда 1 га помидорну база ажаап турарлар. Олар бригаданың төвүнде доктаамал ажылдап; чурттап, аъш-чем, орун, дөжек-биле бүрүн хандыртынганнар. Ол-ла класстың чамдык өөреникчилери колхозтуң 2 га черде картофелин ажаавышаан, школа чанының дуржулга участогунда хаара туттунганнар.

Эки белеткел

Ниитиниң малын тодуг кыш ажырарынга белеткелдиң бир шиитпирлиг үези — сиген кезилдези болунуң өөлчээнде келген. Таңды районнун «Совет Россия» көдээ ажыл-агый артели мал чемнери белеткээринге хынамчалыг белеткенип турар.

Сиген белеткээр үш бригадаларга 120 кижи ажылдаар. 50 аттарны сиген ажылынга киирери-биле тускай үскен. Тракторнун, аттың сиген кестирер машиналарын болгаш сиген бөлөр дырбаштарын, сиген сараттаар машинаны септеп доосканн. Ам хомуттарны, тергелерни септеп турар. Хол дырбаштары болгаш ыяш айыырлар база хөй.

Кошкар кадарчызы М. Док-Бора 80 ажыг хол дырбаштарын чазап белеткээн. Сиген белеткээр бригадалар үш майгынны даарадып алганнар.

Тудуг бригадазы болгаш Каскалдың эткир угланыышкынныг инек фермазы боттарының күжү-биле сиген белеткээринге база белеткенип турар. Оон ынай хойжулар сигенни болгаш будук-бүрү чемнерни тус-тузунда белеткээр.

Баштаар чер мал чемнериниң белеткелиниң ажылчын планын чогааткан болгаш июль 1-де хову черлериниг сигенин кезип эгелээр деп турар.

Мал чемнериниң белеткелин дүжүт ажаап алыышкынынга массалыг киреринин бетинде доозар дээш ажылдаары чугула.

Ажыл-ишчи өөреникчи

Торгалыг школазының бешки класзының өөреникчизи Тюлюш Миша Чаа-Суурда хой кыргылдазы эгелээн хүнүнден бээр кыргылдага үргүлчү ажылдап турар. Ол өске кыргыкчылар-биле бир дөмей эртен ажыл шагындан осалдавайн келгеш, кежи олларның-биле кады чанар.

Тюлюш Миша электри егаттың хачызы-биле баштап үеде хүн бүрү 10 шаа хойн[illegible]ргып турган болза, сөөлгү үеде 15—16 хойну кыргып турар апарган. Оон хойларны кыргаанының шынары өске улуг кыргыкчылардан ылгалбайн, харын чамдык кыргыкчыларныындан ажып турар.

— Бистиң бичии кыргыкчывыс келир чылдарда чугаажок мергежилдиг кыргыкчы болур. Ол кымны-даа ажар өвеспе деп, кыргыкчылар аңаа идеген чугаалап турарлар.

Колхозтуң пунктуларында

БЕРТ-ДАГ. Тес-Хем районда Ленин аттыг колхоз июнь 26-га чедир өшкүзүн кыргып доозупкан. Кыргыттынган 3430 өшкүден 1433 килограмм азы баш бүрүзүнге онаштыр 410 грамм чөөктү алган.

Хой кыргылдазын үш пунктуларда 4 агрегаттан аңгыда хол хачылыг 80 хире кижи база ажылдап турар. Сөөлгү хүннерге чедир кыргыттынган 19200 ажыг хойдан 29 тонна 60 центнер дүктү ажаап алган.

Колхозтуң кыргыыр хою ам-даа 7670 ажыг. ону чоокку хүннерде кыргып доозар, күрүнеге дүк белеткээр хүлээлгени күүседирин дүргедир дээш демниг күш-ажыл пунктуларда улам калбарып турар. Кыргыттынган хойларны кодан аайы-биле чайлагларже көжүрүп турар.

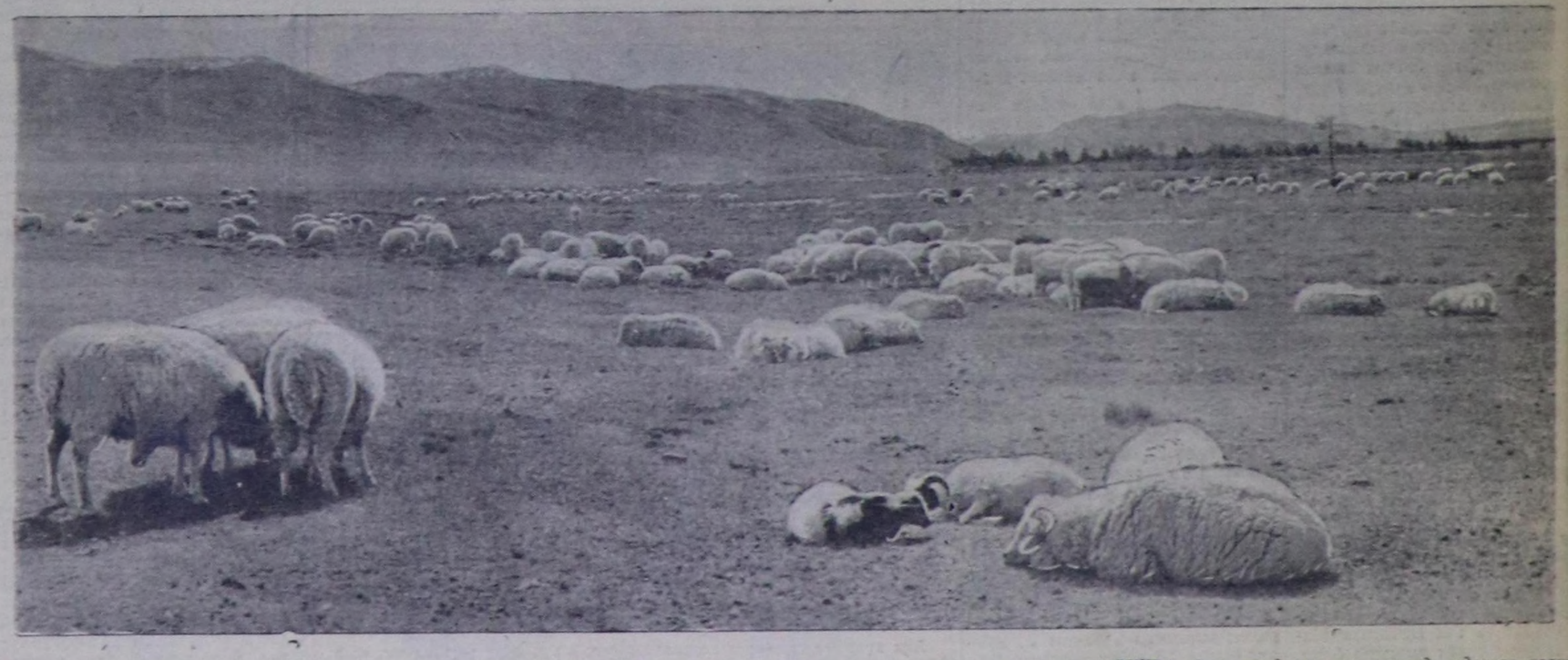

Областың ужу кыдыы чок ховуларынче көөрге бөлүк-бөлүк кодан хойлар ында-мында оттап чоруурун көрүп болур. Оларны көргеш, сеткил-сагыш хайнылып, кижи өөрүй бээр. Чүге дээрге, хой ажылы чуртка хөй эттиг, дүктү берип турар. Бистиң мозаг-шылаг чок малчыннарывыс чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр деп сорук киришкиннинг ажылдап тур[illegible]

ЧУРУКТА: Өөрүкүн делгем ховуларында одарлап чоруу хойлар.

Фото В. Лутковтуу.

КЫРГЫЛДАНЫ ДҮРГЕН ДООЗАР

Хой ажылдыг «Торгалыг» колхозтуң хойжулары бистиң төрөөн Коммунистиг партиявыстың өөлчеглиг XXII съездизинге күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бо чылын 80 тонна дукту күрүнеге бээр хүлээлгени алганнар. Бо хүннерде Чаа-Суурда болгаш Мозурда хой кыргыыр ийи пунктуларда ажыл хайныышкынныг чоруп турар.

Чаа-Суурда пунктуга 19 муң хойну кыргыыр. Ында 32 хачылыг электроагрегатты болгаш хол хачызы-биле кыргыыр дуржулгалыг 23 кижини тургускан. Кыргылда эгелээнинден бээр июнь 23-ке чедир 7 муң ажыг хойну кыргаан болгаш ортумаа-биле бир хойдан-на 2316 грамм дукту ап турар.

Пунктунуң кыргыкчыларының аразында социалистиг чарыштың түннелин хүн бүрү тус-тус кижилерниң алының кырынга үндүрүп турар. Агаар-бойдустуң байдалы изиг эвес, соок, хаттыг болуп турары-биле чамдык хойларның дүгү хозалып хөөревээн. Бо чорук кыргылданың темпизин ооҗумнадып турар болза-даа, чамдык кыргыкчылар, чижээ, К. Кара-кыс, Д. Шагар-оол, Ш. Кызыл-оол олар хүнде 29—25 хойну кыргып, чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

Кыргылданың мурнакчыларын болгаш хожудап турарларны хана солунунга бижип турар. Бо чорук кыргылданы дүргедиринге болгаш ооң шынарын бедиринге улуг идиглиг болуп турар.

Мозурда хой кыргыыр пунктуда 16 хачылыг электроагрегат ажылдап турар болгаш чамдык дуржулгалыг кыргыкчылар хол хачызы-биле база аралаштыр кыргып турар. Бо пунктуда кыргыза чогуур 6 муң хойнуң кыргылдазы доостур четкен болгаш ооң соонда Чаа-Суурда пунктуга кыргыыр деп планнаттынган хойларның чамдыызын анаа аппарып кыргыырын планнап турар бис. Бо пунктуда Д. Дадар, Д. Сарыг, Т. Диизенмаа ышкаш мурнакчы кыргыкчылар бар.

Торгалыгның нарын, чартык нарын болгаш чартык бөдүүн дук колдаан 32 тонна ажыг дүгү ам үеде күрүнениң складында кирген.

Колхоз бо чылын ортумаа-биле бир хойдан-на 2 кг 800 грамм дукту алыр хүлээлгелиг. Бо хүлээлгени күүседир дээш чамдык хойжулар кадарган хойларны кыштан хүр ажырып, часкы үеде эки одарладып, дукке улуг чидириг таварыштырар хараганныг черлерни ооп турганы-биле эки түннелди көргүзүп турар. Хойжу Бюрбюжал хой бүрүзүнден 4 кг, Чал-оол—3 кг, Дөмүр—2,8 кг дукту кыргып алган. Мурнакчы хойжулар Т. Дадар-оол, К. Санчат-оол хой бүрүзүнден 4—5 кг дукту кыргып алыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаарынга бүзүрелдиг. Оларның иртперинің кыргылдазы амдыызында доозулбаан.

Колхозта дуккүр уксаа-биле эки-житкен 16 муң баш хойлар ортумаа-биле 3 кг нарын болгаш чартык нарын дукту чугаажок бээр. Ол чорук колхозтуң хой ажылындан алыр орулгазын көвүдедиринге улуг ужурдузалыг болур.

Бо чылын колхозка хой ажылының ийи бригадазын тургускан. Эш О. Осур-оол бригадирлээн Кара-Талда хойжу бригаданың кежигүннери чүгле боттарының күжү-биле бригаданың хойларын кыргып турар. Ол чорук кыргылданың шынарын улам эки-жидеринге, дуктуң бот-үнезин чиигедиринге болгаш чаа тургустунган бригаданың орулгазын көвүдедиринге дыка ажыктыг. Бригаданың баштайгы кыргаан хойларының дүгү баш бүрүзүнге 3 кг онаажып турар. Ам арткан хойларның байдалын алырга, бригада хой бүрүзүнден 3,8 кг дук алыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаарының барымдаазы бар.

Колхоз мурнуку чылдарга бодаарга, бо чылын кыргылданы организастыг чорудуп турар. Мурнунда кыргылданы хол хачызы-биле колдадып, харын-даа хойжуларның аалдарынга кыргып турган болза ам электрилиг кыргылда кол черни эалеп турар. Кыргылда пунктуларын дерип механизастааны дуктуң чидириин болдурбазынга болгаш кыргыкчыларның күш-ажылын чиигедип, ооң бүдүрүкчүлүүн бедиринге улуг ажыктыг болуп турар.

Ынчалза-даа бисте кыргылда саадап, хойларның хөй нуруузу ам-даа кыргыттынмайн турарын демдеглезе чогуур. Хол хачылары-биле кыргыыр чорукту соксадыр болгаш ийи пунктуга электроагрегаттарның 74 хачыларын тургузар дээн болза, ындыг хачылар чедир алдынмаанындан хол хачызы-биле кыргыыр ужурга таварышкан бис. Агрегаттар артык кезектер-биле база четче хандыртынмаан.

Колхоз Хандагайты суурже дук сөөртүр 2 машинаны болгаш ында дук хүлээп алыр черде дуктуң ылгап сорттааш, хүлээдип бээр кижилерни база тургускан. Хүн санында 5—6 тонна дук күрүне складынче кирип турар.

Кыргылда сөөлүнде хойларны чүүлдага киирери, чайлагладып семиртири дээн ышкаш чугула хемчеглер кыргылданы дүрген доозарын манап турар. Ынчангаш хойжулардаа, кыргылдада ажылдап турар өске колхозчулар-даа хой кыргылдазын дүрген доозар дээш демиселде туржуп турарлар.

М. ЛАЙЗАА,
колхозтуң зоотехниги.
Өвүр район.

Чаа-Суурнуң кыргылда пунктузунда кыргыкчыларының аразында улар Кара-кыс бирги черни ээлеп бар. Баштайгы хүннерде хойларны дүгү эки хозалып хөөревээн болза-даа, ол хүн бүрү 20-ден 25 чедир хойну кыргып турар. Чамдык хүннерде оон-даа көвүдедиптер. Кара-кыстың кыргаан хойларының чүгле саны хөй болуп турар эвес, харын шынары база эки болуп турар. Хойларны эки шынарлыг болгаш кеспейн кыргааны дээш хүнде ажылдап алган акшазының 5—20 хуузу чедир немелде төлевирни ол ап турар.

Чурукта: кыргыкчы К. Кара-кыс.

ЧАА-СУУР ПУНКТУЗУНДА

Июнь 20. Чаа-Суурнуң кыргылда пунктузунга чедип кәәривиске, ...ыл хайныышкынныг үргүлчүү... сери адаанда узун столдар кы...да кыргыкчылар, автомашинага ...чудүрген ооддар, дөңзичи, дук ...алакчылары болгаш өске-даа ки...лер чай-чапсар чок-ла ажыл...н тур. Чадагай кажаада бир ко...ак хойларны көөрге, чамдыкта...кышкы тоннарын үштүп каап...чүве дег шилгедек, чиик апар..., а бир чамдыктары кышкы дү...биле хевээр турлар.

...ол хире чай чок ажылдап тур...кижилерден чүве айтырарын ...авайн, ында чагыда аскан кал...ыышта чыпшырган саазыннар...бижимелдерни болгаш кызыл ...те лозунну барып номчуй берди... Кадарган хойларын кыргыдып ...ан хойжуларның ат кырында ...зызын бир саазында кылган. Ол ...зы хүн бүрү немежип турар. ...да хойжуларның фамилияларын, ...гыткан хойларының санын, ...оның уксаазын, хой санынга ...аштыр ортумак кыргылданы ...таш нимти алган дүгүн бижээн. ...ындай ажылдың хүн чурумун, ...лдан турар кижилерниң ажыл ...евириниң хемчээлин болгаш «Об...стың эң эки кыргыкчызы» бол... 1961 чылда хой кыргылда...ың «Область чемпиону» деп ат ...ы конкурсту чарлаар дугайында ...П обкомунуң бюрозунуң болгаш ...күүскомнуң доктаалындан ушта ...илгени ында база аскан. Кыр...чы кижиге 10 кг дук кыр...рга 75 көпеек төлээр, а ооң өс...ажылдарда кижилерге кылганын ...ымдаалавас, тус-тус доктаамал ...евирлерни тургускан. Бир эвес ...ну багай кыргыыр болгаш кезер ...а, кыргыкчының ол хүн ажыл...алган акшазының 5—20 хуу...казыыр, а эки шынарлыг бол...хойну кеспейн кыргыыр болза, ...хүн ажылдап алган акшазының ...5—20 хуузу хемчээлдиг не...де төлевирни бээр. Бо болза кыргыкчыларның материалдыг сонуургалын бедидип турар.

Кыргыкчыларга хой өккеп бээр, кыргаан дуктуң дезичиге хүлээдип бээр тускай кижилерни тургускан. Ынчангаш кыргыкчы кижи хой тудуп алыр, кыргаан дүгүн дужаар дээш шүүдевес, чүгле кыргыыр хүлээлгелиг. Кыргыкчы бүрүзүнүң дужунда бичии дөрбелчин ыышта ооң фамилиязын болгаш каш дугаарлыг кыргыкчы болурун бижип каан. Ынчангаш бо пунктуга келген кижи ажылды канчаар организастаанын, хой бүрүзүнден чеже килограмм дук ап турарын, каш кодан болгаш чеже хойну кыргаанын, кым деп кыргыкчы кайда кыргып турарын кымдан-даа айтырбайн, боду-ла номчуп, билип алыр аргалыг-дыр.

Ол хүн ажыл арай орайтап эгелээн болза-даа, хойжу Кыргыс Доржунуң бир кодан хоюнуң кыргылдазы дүштеки чемге чедир доосту берген. Кыргылда үезинде тускай столованы организастаан. 12-ден 1 шакка чедир дүштеки чемненилге болган соонда кыргылда пунктузунга ажыл база катап хайныышкынныг болу берген. Хүннүң ийиги чартында 1960 чылдың түннели-биле «Областың эң эки хойжузу» деп алдарлыг атты чедип алган мурнакчы хойжу М. Ыйма бригадирлээн хой ажылының чаа тургустунган бригадазының бир кодан хоюн кыргаан. Ол үеде хойжу бригаданың кежигүннери кыргыкчыларга база немежип келген болгаш олар боттары хойларны кыргывышаан, өске кыргыкчыларның ажылын база хайгаарап турганнар.

Кежээкиниң 8 шакка чедир ол 513 баш хойнуң кол нуруузу кыргыттына берген. Кыргыкчыларның ажылының түннели үнген. Кыргылда орайтап эгелээн болза-даа, мурнакчы кыргыкчы Кара-кыс 24 хойну, Чолдай 20 хойну кыргаан боттарының чергези аныяк ооддар, кыстарны-даа, улуг кижилерни-даа ажыпкан болдулар.

Чаа-Суурнуң кыргылда пунктузунда электроагрегатты ында электростанциязының электроэнергиязы-биле ажылдадып турар. Кыргылданың чорудулгазын таарыштыр организастааны болгаш ажылдың шынары багай эвес. Ындыг болза-даа ажылдың темпизин ооҗум деп саназа чогуур. «Областың эң эки кыргыкчызы» болгаш 1961 чылда хой кыргылдазының «Область чемпиону» деп ат дээш конкурсту чарлаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалында негелдеге чоокшулап турар көргүзүглүг кыргыкчы илеревейн турар. 8 шактыг ажыл хүнүнде эр кижи 70-ден, херээжен кижи 50-ден эвээш эвес хойну кыргыыр болза, ам «Областың эң эки кыргыкчызы» деп атты чедип алыр болгай. Бо пунктунуң кыргыкчыларында бо хүннерге чедир хүнде оода 35—40 чедир хой кыргаан кижи чок. Бо болза электроагрегаттың доктаамал ажылдавайн турарындан болгаш кыргыкчыларның мергежилиниң чавызындан хамааржыр.

Л. МОҢГУШ.

Өвүр районуң Хандагайтыда дук хүлээп алыр черде ажыл эртенден кежээге чедир үргүлчүлеп турар. Колхозтардан келген дуктуң часкаш, өң-чүзүнүн ылгааш шынарын сорттап тодараткаш, дезилээн соонда катап киптерге савалап, тускай херексел-биле ыяк кылдыр кыстырып тырыыр болгаш кыдыгларын дуй даараар.

Бо бүгү ажылдарны башкарып чорударынга колхоз бүрүзүнден четчир санныг кижилерни дук хүлээп алыр черде тургускан. Олар эң сөөлгү дуктуң хүлээдип бергиже чедир аңаа ажылдаарлар.

Дук хүлээп алыр черде колхозтардан дук хүн бүрү үзүктел чок кээп турар.

Чурукта: Хандагайтыда дук хүлээп алыр черниң кладовщиги В. Л. Гуменнаяның колхозчулар-биле кады дуктуң шынарын ылгап турары.

Фотолары В. ЛУТКОВТУУ.

Бүдүрүлге-биле школа харылзаазын улам быжыглаар дээш

«Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар база РСФСР-ге улус өөредилгезиниң системазын улам ыцай сайзырадыр дугайында» Хоойлуну боттандырар талазы-биле айтырыгны Тандының коммунистери районнуң партактив хуралынга чоокта чаа чугаалашкан.

Хоойлуну боттандырар талазы-биле чамдык школаларда өлөөн хемчеглер алдынган. Дүргеннин чеди чыл школазы политехниктиг өөредилгени чорударынга эргежок чугула дериг-херекседдерлиг мастерскаяны ажыткан. Аңаа стол, сандайларны, уруглар садтарының херекседдерин болгаш өске-даа өдиледдерни чазап кылырынга өөреникчилер мергежий бергеннер.

Элегестиң сес чыл школазының дирекциязы политехниктиг өөредилге чорудар мастерскаяны база эки дерип турган. Ында өөреникчилер чазанылганы болгаш слесарь ажылын станоктарга кылып турар. Ол школада өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадазы тургустунган, ооң кежигүннери 5 га кызыл-тасты, 5 га кукурузаны болгаш 3 га чигир свёклазын бо чылын тарааннар.

Хову-Аксының ортумак школазында өөреникчилер неделяда 4 шак иштинде бүдүрүлгеге ажылдап, нарын чазанылганын, слесарьнын, будулганын, штукатуржунун ажылынга болгаш автомашинаны чолаачылаарынга өөренип турарлар. Үстүкү класстарның өөреникчилери бүдүрүлге участоктарында ажылдап, дуржулгалыг ажылчыннарның баштал газы-биле янзы-бүрү нарын ажылдарны күүседип турар.

«Тыва кобальтының» руда эргелели болгаш ында партия организациязы школаның ажылынга эки дузалап келген. Бо чылын башкыларның бажыңнарын септээринге хереглээр четчир санныг ыяш материалды эргелел чери школага үндүрүп берген. Школаның 400 олуттуг чаа бажыңының тудуун база чорудуп турар.

Сталин аттыг колхозтуң баштаар чери Кочетово суурда чеди чыл школазынга бир автомашинаны болгаш бир тракторну берген. Колхозчулар башкыларның бир квартиразын септеп база бир бажыңны тудуп доосканнар. Колхозтуң механизаторларының дузазы-биле өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадазы 5 га кызыл-тас, кукуруза база 1,6 га свёкла шөлдерин эки ажылдап кылган. Часкы хову ажылдарының үезинде Балгазын школазының үстүкү класстарының өөреникчилери колхозтуң 3 чүс ажыг гектар чериниң үрезинин чаштырганнар. Оон аңгыда, өөреникчилер бора-тоолай өстүрер ажылды база кылып келген.

Оон-биле чергелештир школаларны амыдырал-биле харылзаштырар айтырыг Бай-Хаак, Алаак, Кызыл-Арыг школаларында ыракта-ла четпес шиитпирлеттинген. Ол школаларда мастерскаялар дериттинмээн. Оларда дыка хөй чугула херекседдер чедишпес болуп турар. Өөреникчилерниң кылган чүүлдериниң район төвүнде организастаттынган делгелгезинге ол школалардан кандыгдаа көргүзүг материалдары барык келбээн. Чамдык башкылар кичээлдерге багай белеткенип, кичээлдерни колхозтарның, совхозтарның амыдыралы-биле холбаштырбайн турганнар. Бай-Хаактың ортумак школазының (директору эш Мешкова) 45 комсомолчуларының иштинден чыл түннелинде 9 кижи багай демдектерлиг болган.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары школаларга ам-даа боттуг дузалашпайн турарлар. Ылангыя «Кызыл партизан» совхозтуң директору эш Юртаев өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезиниң бригадазынга 80 га черни тускайлап берзе-даа, ол участокка эрги, эки септеттинмээн тракторну быжыглап каан. Ол трактор бүгү час дургузунда чаңгыс-даа хүн орта ажылдавайн турда, тарылганың хуусаазы узамдыккан. Ынчангаш бригада бодунуң планын чедир күүселип шыдаваан. «Элегес», «Межегей» совхозтарның директорлары эштер Балабанов, Пащенко оларның боттуг хемчег албайн келгининден Элегес, Алаак суурларда школаларның чаа тудуглары сөөлгү үеде барык чорувайн турары хуралга база илерээн.

Янзы-бүрү нарын станоктар, дериг-херекседдер, инструментилер, тудуг материалдары-биле бүрүн хандыртынган колхозтар аразының өөредилге мастерскаяларын тургузарының чугулазын хуралдың киржикчилери боттарының саналдарынга демдеглээннер.

Школаларның бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглап, политехниктиг өөредилгени чогуур деңнелинге чедир экижидип тургаш, коммунизмниң төлептиг аныяк тургузукчуларын белеткээринге хүн бүрү дузалажырының чугулазын районнуң партия, совет, хөй-нинти организацияларынга хурал саналдаан.

С. ТУШКОВ.

Ёзу барымдаалаан ужуражыышкын

Барыын-Хемчик районнуң төвү—Кызыл Мажалык суурда Культура бажыңынга мурнакчы малчыннар-биле ажылчын, албан-хаакчыларның ужуражыышкыны болурун баш бурунгаар чарлап турган.

Ол хүн суббота чүве. Бир-тээ районнуң мурнакчы малчыннары-биле ажылчын, албан-хаакчыларның ужуражыышкыны болур чүве төлээде, чыылган чон-даа хөй, буфет болгаш бараанная садыглаарын организастап турган база солун концерттиг кежээ болуру чугаажок деп өөрүшкүлүүм сүргей Культура бажыңынга мугур 7 шакта чеде бердим.

Кайын ындыг болур ийик. Хуралдаар залдын кирер эжин шоочалыг. «Шекпээр» совхозтан келген мурнакчы хойжу Саая Бораштаан, мурнакчы саанчы, район Соединиң депутаты Ооржак Бычылдай: «Шагда-ла келдивис, кижилер-даа келбес, хуралы-даа эгелевес кандыг аай чүве боор, чаш уругларлыг улус ат болдувус» дижип маңаан орлар. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи өш Кестикейден, Культура бажыңының директору эш Өлчейден өске кижилер-даа көзүлбес.

Элээди ооддар биллиард ойнаан, оларның чамдыктары ында-мында тенектенип маңнашкан. Кежээкинин 8 шак ажа берген. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын ёзугаар чоокта чаа «Областың эң эки саанчызы» деп хүндүлүг ат тывыскан «Большевик» колхозтуң саанчызы Кара-оол Шагдыровна Матпадак база чедип келди.

— Ужуражыышкын болур бе азы болбас бе?—деп, эштер Кестикей, Өлчейден айтырыг салдым. — Суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары келбес-дир, оларны чеже маңаар боор, 9 шакта «Тыва даг-дүгү» комбинадының тудуг эргелелиниң Культура бажыңының уран чүүл коллективиниң концерти болур чүве, олар чедип кәәрге ужуражыышкынны эгелээр—бис деп, эш Өлчей харылады.

Олар 9 шакта чедип келдилер. Шупту-ла аныяктар...

— Хуралдаар залче кириңер — деп, эш Өлчей келген кижилерни чалады. Колдуунда тудуг эргелелинден концерт көргүзер дээш келген аныяктар база суурнуң элээди ооддары 20 ажыг кижи хуралдаар залга олурупкан.

Оларның аразында СЭКП райкомунуң ажылдакчылары О. Нурсат, Т. Нурсат, ВЛКСМ райкомунуң секретары Ооржак, Коммунал хандырылга болгаш тудуг конторазының начальниги эш Бичен-оол бар. Райкүүскомнуң коллективинден чаңгыс-даа кижи келбээн.

Эш Өлчей президиум столунга чеде бергеш, мынча деп чугаалап эгеледи: «Эштер! СЭКП райкомунуң чөпшээрээнин ёзугаар мурнакчы малчыннар-биле район төвүнүң ажылчын, албан-хаакчыларының ужуражыышкынын эрттирерин клуб чөвүлели планнаан чүве, ужуражыышкынны эгелээрин чөпшээреп көрүнер».

— Ужуражыышкын кылыр деп чүзү боор, суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары келбээн ышкажыл, ёзу барымдаалап эрттирер дээннери ооддур—дижип ында-мында кижилер шимээргештилер.

Бир дугаарында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизи эш Кестикейге сес берген. Эш Кестикей четпес белеткенген.

Районнуң малчыннарының социалистиг хүлээлгелеринден хөй-ле саннар адаан, чогум хүлээлгелериниң күүседтинип турарының байдалы, кымнар мурнап турарыл, мурнакчы дуржулгаларны нептередир төлээде чүнү кылырыл, район төвүнүң ажылчын, албан-хаакчылары мурнакчы малчыннар-биле кандыг янзы харылзаалыг болуруул, кандыг дуза көргүзер ужурлугул дээн ышкаш сонуурганчыг айтырыгларны ыыттаваан.

Областың эң эки саанчызы К. Матпадакка сес берген. Эш Матпадак мынча дээн:

Эштер! Бо чылын ийи улуг өөрүшкүлүг болдум. Бөдүүн колхозчу херээжен мен. Сибирьнин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Чөвүлел хуралынга чорааш, бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың баштынчызы эш Н. С. Хрущевтуң чылыг холун тудуп, кады чурукка тырттырып, ооң эптиг, эвилен сөзүн дыннаар аас-кежиктиг болдум. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын ёзугаар «Областың эң эки саанчызы» деп хүндүлүг атты менээ тывыскан.

Ол бүгү чүүлдер мени күш-ажылче сорук киирген. Бо чылын бир инектен 1700 литр сүт саар деп хүлээлге алгаш, 5 айлар иштинде 502 литрни сагдым. Хүлээлге күүсеттинер дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Бистерни район төвүнүң ажылчын, албан-хаакчылары-биле ужураштырып турары солун-дур. Бистериң ажылдаарывыска дузалыг сүмелерден чугаалап бээринерни күзеп тур мен.

«Шекпээр» совхозтан келген мурнакчы малчыннар О. Бычылдай, С. Бораштаан олар кылып турар ажылының байдалын допчулап чугаалааннар.

— Ажылчын, албан-хаакчыларның мурнундан кым чүве чугаалаарыл?—деп, эш Өлчей айтырды. Чаңгыс-даа ыыттаар кижи чок болду.

Ол ындыг болуру чугаажок. Чүге дээрге ажылчын, албан-хаакчылардан ужуражыышкынга кижилер келбээн. «Чүве чугаалаар сен» деп оода бир ажылчын азы албан-хаакчы кижини баш бурунгаар белеткеп кагбаан.

Чамдык эштериң тайылбырындан ап көөрге, мурнакчы малчыннар-биле ужуражыышкын болурун суурнуң албан организацияларынга чедиштир чарлаваан болуп турар.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың мурнакчы кижилериниң дугайын, оларның дуржулгаларын нептередирин эш Н. С. Хрущев хөй катап үнелеп чугаалаан.

Аңаа үндезилээш партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары мурнакчыларның дуржулгаларындан өөренир болгаш оларны өөредир хүлээлгелиг. Херектин ужуру мындыг турда мурнакчы малчыннар-биле ужуражыышкынны мынчаар ёзу барымдаалап эрттирер чорук мурнакчы дуржулганы нептередир хамаан чок, харын бистин партиявыстың, ылангыя өш Н. С. Хрущевтуң өөредип турарын ёзугаар алырга, мурнакчы кижилерниң дуржулгаларын чедир үнелеп көрбээни ол-дур.

Моон соңгаар мурнакчы малчыннар-биле ужуражыышкынны мындыг байдалдыг организас чок, чавыс деңнелге, ёзу барымдаалап эрттирер чорукту болдурбас төлээде, бо дугайында айтырыгны СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң өөлчеглиг хуралынга чугаалажып көргеш партия, совет, хөй-нинти болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчуларындан негелдени күштелдирери өргежок чугула.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корреспондентизи.

Ажыл-ишчи өг-бүле

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң хоочун кежигүннериниң бирээзи Дагаалан Дагааланов 1957 чылдан эгелеп колхозтуң 20 азырал дилгилерин ажаап эгелээн.

Баштайгы үеде аңаа бергелер таваржып турган. Дилгилерни ажаап, кадагалаарының, чемгерериниң талазы-биле дуржулга чок турган. Ынчалза-даа Дагаалаң тускай өртемниглериниң сүмелерин бодунуң практиктиг ажылы-биле холбаштырып тургаш, бергелерни ажып эрткен.

Дагааланның чүгле 1960 чылда кылган ажылының түннелин көрээли. Ол төрүттүнген дилги ооддарын менди ап, доруктурган. Күрүненин белеткел черинге 65 дилги кежин дужааган болгаш колхозка чүгле аванс-биле 47 муң рубльдин (эрги акша-биле) орулгазын киирген. Долу санаашкын соонда ол орулга амдаа улгадыр болгай.

Эш Дагааланов бо чылын 48 дилги ооддарын доруктурар хүлээлгени алган. Февраль айда дилгилериниң бирги өдержилгезин чоруткан болгаш олар майның ийиги чартыындан эгелеп төрүп эгелээн. Баштай төрүттүнген дилги ооддары менди доругуп турар. Дилгилериниң кол чеми—эштен аңгыда минералдыг чемнерни: дусту, балык үзүн, далганны, морковту болгаш өскедаа чемнерни дилгилерге берип турар.

• • •

Дилги ажаакчызы Д. Дагаалановтуң өг-бүлезиниң кежигүннери чүгле дилги ажаары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ооң кадайы Ханды Дагааланова 1959 чылдан бээр колхозтуң бора-тоолайларын өстүрүп келген. Эңне баштай ол чүгле 10 тоолайларны өстүрүп эгелээн.

— Колхозка тоолай өстүрери чугула айтырыгларның бирээзи боор чүве-дир. Ооң баш саны өзүүчел, эът будурулдезинге ужур-дузалыг, кежи база үнелиг. 1960 чылда 300 тоолайларны өстүрдүм. Оон 150 тоолайларның эъдин, кежин күрүнеге дужаагаш, колхозумга 4000 рубльдин (эрги акша-биле) орулгазын киирдим. СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле бо чылын 350 тоолай ооддарын өстүрер хүлээлгени алган мен—деп, эш Дагааланова чугаалап турар.

Ооң улуг-даа, биче-даа тоолайларны ажаап турарын көөрге шынап-ла эки. Тоолайлар бөлүкбөлүү-биле тускай хааржакчыгаштарда турар. Оларга ногаан сигеннерни, хаактар шандазын, суланы, чарбаны берип турар. Баштай төрээн 58 тоолайларның ооддары менди ажаап алдынган.

А. ЧАДАМБА.

ПЛАКАТ-АРЫН

Тонна силос

Бис түннелдерни чүгле силос массазының санының талазы-биле эвес, харын ооң шынарының, кукурузада мочактар кайы хире барының талазы-биле үнелеп көөр үжурлуг бис. Сан чамдыкта өзулуг чедишкиннерни долу хемчээлдиг илередип шыдавайн турар. Бир эвес силерниң тарылгаларыңар сырый болур болза, элээн хөй ногаан массаны ап болур силер, ынчалзажок мочактар эвээш, эчизинде баргаш бир гектарга онааштыр санаарга чемгерилге единицалары эвээш болур.

Н. С. ХРУЩЕВ.

* * *

Кукуруза силозу аңаа долу үнелиг хөй мочактар барда онза эки болур. Эң хөй санныг мочактарны канчап ап болурул, ынчаш?

Кукурузаның тараазы баш тыртып эгелегиже үнүштүң вегатативтиг органнарының өзүлдези соксаар. Ол үеден эгелээш үнүштүң сиңирип ап турары барык-ла бүгү органиктиг бүдүмелдери мочактарга, колдуунда тараага мөөңнежир. Ооң-биле кады малдың организминге чиик, хайлыычал хевирге мөөңнеттинер. Кукурузаның Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң шинчилелдери дараазында түннелдерни берген. Тараа баш тыттарынан эгелээш быштак чем быжыдынга чедир үе иштинде мочактарга: 93 хуу крахмал, 75 хуу үстер, шуптузу протеин болгаш үгле 7 хуу клетчатка мөөңнеттинген. Оон аңгыда протеиннің чамдыызы бүүлерден мочактарже шилчээн. Ол үү үвеге чедирип турарыл? Кукурузаның өзүмү-биле мочактарның составы өкижиринге, а уннар баксыраарынга чедирер. Бүгү үнүштүң составы өкижиир — крахмал тудары көвүдээр.

Кукуруза силостарының шиңгээлдиин кукуруза институду элээн хөй дуржулгалар-биле малга хынап көрген. Ол дуржулгаларның түннелдерин дараазында таблицада көргүскен:

Кукуруза силозунуң шиңгээлдии
(Уннары болгаш мочактары кады)

Көргүзүглери	Ажаап алыр хуусаалары: Тараның баш тыттары	Сут чем быжыды	Сут-быштак чем быжыды	Быштак чем быжыды
Силостуң шыгы (хуу-биле)	79,8	76,6	72,9	68,0
Кургаг бүдүмелде крахмал (хуу-биле)	47,4	51,5	54,0	56,9
Кургаг бүдүмелде клетчатка (хуу-биле)	27,7	25,2	24,5	22,9
Органиктиг бүдүмелдиң хайлыычалы (хуу-биле)	67,2	70,3	72,5	73,0
1 центнер силоста чемгерилге единицалары	16,5	20,8	25,5	30,7
1 центнер кургаг бүдүмелде чемгерилге единицалары	81,7	88,8	94,2	95,8

Украин ССР-ниң төп ховузунга чылдың агаар-бойдус талазы-биле ортумак байдалдарында тараа баш тыттарындан быштак чем быжыдынга чедир үе иштинде бир гектарга кургаг бүдүмелдиң хонукта өзүлдези 130—140 килограмм болуп турарын шинчилелдер көргүскен. Шиңгээлдииниң талазы-биле хонукта мындыг өзүлде биче дээрге-ле кукурузаның быштак тараазының бир центнеринге деңнежир.

Силос салыр кукурузаны сүт-быштак чем быжыдындан быштак чем быжыдынга чедир үеде ажаары болгаш бүүлер (эң адакы бүүлерден аңгыда) ногаан хевээр, а уннары чулуктуг турда, тодаргайлаарга быштак чем быжыдының төнчүзүнде ажаап алыры чурумчаан. Бир гектардан эң хөй санныг чемгерилге единицалары кажан алдынарыл, ынчаш? Бир эвес тараа баш тыртып турар үе-чадада ажаап алган кукурузаның ногаан массазында чемгерилге единицаларының саны 100 деп санаар болза сүт чем быжыдының үе-чадазында олар 137, сүт-быштак чем быжыдының үе-чадазында 179, быштак чем быжыдының үе-чадазында 219 болур.

Ооң-биле чергелештир кукурузаның мочактарында болгаш уннарында кайы хире санныг чемгерилге единицалары түүгүнүп турарын билип алыры чугула. Бистиң алган сан-медээлеривис өзүгаар алырга сүт чем быжыдының үе-чадазында кукурузадан салган силос бүгү чемгерилге единицаларының 44,5 хуузун мочактарында, 55,5 хуузун уннарында, сүт-быштак чем быжыдының үе-чадазында салган силос бүгү чемгерилге единицаларының 56,4 хуузун мочактарында, 43,6 хуузун уннарында, быштак чем быжыдының үе-чадазында салган силос бүгү чемгерилге единицаларының 69 хуузун мочактарында болгаш 31 хуузун уннарында түүгүп турар.

Мынча деп чугаалап болур: чемгерилге единицаларынга санаарга өйтавында байдалдарга өстүрген кукурузаның мочактарында быштак чем быжыдының үезинде үнүштүң бүгү чемиштиг бүдүмелдериниң 2/3-ден 3/4-ге чедир хирези, а уннарында болза үгле 1/4-ден 1/3-ге чедир хирези түүгүп турар.

Силостуң шиңгээлдии ында кургаг бүдүмел янзы-бүрү хевирлиг болуп турарының хараазы-биле элээн ылгалып турар. Кукурузаның продуктулуунга үнүштериниң сырый болуру хөй, ынчангаш бир гектар тарылгадан чемгерилге единицаларының үнүшкүнү бедик болур деп санап турган. Ындыг сүмелел алдаглалдыг болгаш хоралыг дээрзин кукурузаның Бүгү-эвилел институдунуң шинчилелдери көргүскен. 1956 чылдан 1960 чылга чедир институттуң экспериментилдиг баазазынга (Эрастовск дуржулга станциязы) хову ажылдарын чорудуп турган, оларга силос салыр кукурузаны сүт-быштак чем быжыдының үезинде ажаап алырының база четче бышкан, тодаргайлаарга быштак чем быжыдының үезинде тараазын ажаап алырының чергелешкек ийи участогу турган. Кукурузаның сырыйы бир гектарга 20-ден 60 мун үнүштер чедир чайгылып турган. Кукурузаны сүт-быштак чем быжыдының үезинде силостааш, ооң соонда силостуң малга шиңгээлдиин тодараткан. Бүгү-ле чылдарда чангыс ол-ла түннелди ап турган: бышкан тараазының эң бедик дүжүдүн ажаап алган үк чылда бир гектар тарылгадан силоска чемгерилге единицаларының эң хөй үнүүшкүнүн хандырган.

Кукурузаның «ВИР-42» деп хайнак үрезинин өл-шыгы улуг чылдарда чаштырганда тараазын-даа алыр база силос-даа салыр кукурузаның үнүштериниң сырыйы бир гектарга 40 мун хире, кандаачал чылдарда—20—25 мун хире үнүштер болуп турган.

Сүт-быштак чем быжыдының үезинде ажаап алган, силоска хөй чемгерилге единицаларын берип турар хайнак азы тускай сорт кукурузаның үнүштериниң эң сырый үнүүшкүнүн ССРЭ-ниң хөрзүн-климаттыг зона бүрүзүнде эртем-шинчилел алган черлери доктаадып тургускан болгаш сүмелээн турар ужурлуг.

Зона бүрүзүнге сүмелеп турар бышкан тараа алыр кукуруза үнүштериниң сырыйы болза хөй чылдарда кылдынган шинчилелдериниң ортумак чижээ болур, ынчангаш кукурузаны сүт-быштак чем быжыдының үезинде азы тараа бүрүү-биле бышкан үеде ажаап алырындан хамаарылга чокка чажылда үезинде ону барымдаалаар херек. Кукурузаның сүмелеп турар сырыйы-биле деңнээрге оон элээн сырый-даа база тарамык-даа чажылда бышкан тарааның дүжүдүн болгаш силостуң чемгерилге единицаларының үнүүшкүнүн эвээжедиринге чедирер.

Хөрзүнде суг чедишпес үеде кукурузаның сырый үнүжү хоралыг. Ол таварылгада үнүштериниң бот-боттары хөлегелери-биле дуглажып шаптык кадары эвес, харын суг четпейн баар фактор бирги черге үнер болгаш үнүштүң бедип өзер чоруу эвээжээр. Чижээ, кандаачал 1959 чылда бир гектарга 24 мун үнүштер турда кукурузаның бедии 149 сантиметр, а 49 мун үнүштер турда—үгле 125 сантиметр болган.

Бир гектардан эң хөй санныг чемгерилге единицаларын алырынга болгаш силостуң шынарын бедиринге сорт азы хайнак көнчүг улуг ужур-дузалыг. Элээн хөй хайнактарның дүжүдүн донат мурнунда хары угда ажаап алганда оларның эң эрте быжычалы кургаг бүдүмелдиң эң-не бедик хуузун тудуп турарын, чаш мочактары эвээш болгаш кургаг бүдүмелде клетчатказы эвээш, а силостуң кургаг бүдүмелиниң шиңгээлдии бүгү-ле элээн орай быжар хайнактарга бодаарга бедик болуп турарын шинчилелдер көргүскен. Эң орай быжар хайнак кургаг бүдүмелге хөй сугну, хөй чаш мочактарны, хөй клетчатканы тудуп турар, ынчангаш ооң шиңгээлдии бүгү-ле элээн орай быжар хайнактарга бодаарга куду болуп турар. Эң орай быжар хайнак силос массазының талазы-биле арткан хайнактарны ажа бээр, ынчалзажок кургаг бүдүмелиниң дүжүдүнүң талазы-биле, а ол ышкаш чемгерилге единицаларының үнүүшкүнүнүң талазы-биле ол чамдык орай быжар хайнактарга аштырып турар.

Үгле силос массазының, ооң иштинде мочактарның база дүжүдүнүң үчёду дүрген быжар талазы-биле аңгы-аңгы хайнактарның продуктулуун тодаргайлап шыдавас, үгле дээрге бүгү үнүштериниң база мочактарның өл-шыгы, а ол ышкаш мочактарның быжыды оларда янзы-бүрү болуп турар.

1958 чылда бис мындыг түннелди алган бис. «Одесская-10» деп сорттун силос массазының бир гектардан дүжүдү 349,2 центнер, ооң иштинде мочактарыныы—103,2 центнер болган, а «ВИР-42» деп хайнак 261,4 центнер, ооң иштинде ооң мочактары—112,9 центнер силос массазын берген. Бир эвес үгле бо көргүскен сан медээлерни барымдаалаар болза, «Одесская-10» деп сорттуң мактап болур. Ындыг болза-даа кургаг бүдүмелдиң дүжүдүнге шилчидип көөрге оон өске түннел алдынган: «Одесская-10-нуң» дүжүдү—88,4 центнер, ооң иштинде мочактарыныы—27,4 центнер, а «ВИР-42» деп хайнактыы тус-тузунда 92,0 болгаш 53,8 центнер болган. Мочактарның кургаг бүдүмелиниң шынары база аңгы-аңгы: «Одесская-10» деп сорттуң чаш мочактарыныы—62 хуу, «ВИР-42» деп хайнактыы—үгле 18,3 хуу болган. «Одесская-10» деп сорттуң кургаг бүдүмелиниң дүжүдүнге мочактарның бот-деңзизи 30,9 хуу, «ВИР-42» деп хайнактыы — 58,5 хуу болган. «Одесская-10» деп сорттуң силозунуң бир центнер кургаг бүдүмелиниң шиңгээлдии—89,7 чемгерилге единицалары, «ВИР-42» деп хайныктыы — 99,4 чемгерилге единицалары болган. «Одесская-10» сорттуң бир гектар тарылгазындан алган силоста чемгерилге единицаларының ниити үнүүшкүнү — 79,6, а «ВИР-42-де» 91,5 центнер болган.

Үнүштерде долу үнелиг мочактар хөй болган тудум-на база мочактар эки бышкан тудум-на силостуң кургаг бүдүмелиниң шиңгээлдии бедик болур.

Моортан: сүт-быштак чем быжыдының үезинде ажаап алыры-биле кукурузаны өстүрерде кургаг бүдүмелдиң бедик дүжүдү-биле чергелештир долу үнелиг хөй мочактарны алырынче үүгүүрү чугула деп түннелди үндүрер херек. Олар силостуң шынарын тодаргайлаар болгаш бир гектар тарылгадан чемгерилге единицаларының бедик үнүүшкүнүн хандырып турар.

Кукурузаның силос массазының тергиин бедик дүжүдү бир эвес ол үгле сүт-быштак азы быштак чем быжыдының долу үнелиг мочактарының бедик дүжүдү-биле болгаш кургаг бүдүмелди бедик (20 хуудан кулу эвес) тудуп турары-биле үдеттинер таварылгада күзенчиг болур. Кургаг бүдүмелдиң 12 хуузун тудуп турар болгаш долу үнелиг мочактар барык-ла чок ногаан массаның бир мун центнер дүжүдү кургаг бүдүмелдиң 24 хуузун тудуп турар болгаш сүт-быштак быжытта үнүш бүрүзүнге долу үнелиг мочактарлыг 500 центнер дүжүтке бодаарга ажылагыйга шоолуг-ла ажык чок.

Хөй санныг долу үнелиг мочактарлыг силос массазының бедик дүжүттерин алырынга зона бүрүзүнде сүмелеп турар агрохемчеглерниң бүгү комплексизин ажыглаары эргежок чугула.

А. СТАФИЙЧУК,
көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.
Днепропетровск.

МОЧАКТАРЫ-БИЛЕ КАДЫ 307 ЧЕМГЕРИЛГЕ ЕДИНИЦАЛАРЫ

МОЧАКТАРЫ ЧОККА 165 ЧЕМГЕРИЛГЕ ЕДИНИЦАЛАРЫН БӨЭР

Даштыкы чурттарда практика чүнүң дугайын чугаалап турарыл

ВЕНГРИЯ

Геделлейск университеттиң чанында Хайдусобосло өөредилге ажыл-агыйы кукурузаны өй-тавында сырый чажып тараан, бир гектардан 431 центнер силос массазын алган, ооң мочактары 50 хуу болган.

Ол ажыл-агыйның дуржулгазын түннеп көрбүшаан, агроном Йожеф Кереши мынча деп бижип турар:

«Үнүштериниң санының дугайында айтырыг—кукуруза өстүрер үеде үндезин айтырыгларның бирээзи. Маңаа холбаштыр ийи факторну удуртулга болдурар апаар: бирээде, силос массазының эң-не хөй дүжүдүн хандырары; ийиде, дүжүт ук черниң байдалдарынга эң эки шынары-биле ылгалдыг болуру. Бир гектардан эң хөй санныг мочактар алырын бодап турар мен. Бо ийи көргүзүг чангыс аай кылдыр көрдүнген турар ужурлуг деп демдеглеп кааксап турар мен. Айтырыгны үүте ынчаар тургузуп турарыл? Үүте дээрге, бир гектардан кукурузаның эң-не бедик дүжүдү—эң эки дүжүт болбайын турар. Хөй ногаан массаны алаа-даа долу үнелиг чем чок болуп болур. Ол чорук кукуруза эмин эрттир сырый үнгеш, мочактар бербейн барган таварылгада болу бээр. Ындыг болза-даа бир гектардан эвээш кукурузаны, а бир эвес эң хөй санныг мочактарны өстүрерин хандырар болза, хөй чемнерни (чемгерилге единицаларынга шилчидерге) ажаап ап база болур. Бир гектарда кукуруза үнүштериниң санын тодарадырда кедизинде барып эң хөй санныг кургаг бүдүмелди бээр силос массазы эки дүжүттүг болган үеде эң хөй санныг мочактарлыг болурун барымдаалаар деп негелде оортан төрүттүнүп үнүп келген».

ГДР

Шванеберг улусчу имениениң директору, национал шаңналдың лауреады Отто Штруббе силосту үүгле дензи талазы-биле үнелеп көөрү эргижирээн деп санап турар. Ол мынчаар бижип турар:

«Кукуруза өстүрери дээш демисежип турар кижи бүрүзүнге: кол-ла чүве—эң хөй мочактарлыг болуру—деп чугаалап турар бис. Олар алызында баргаш, эьт болгаш сүт бүдүрериниге чедишкиннерни шиитпирлеп турар. Мочактар хөй болган тудум-на — силос эки болур. Силос эки болганда—сүт болгаш эьт хөй болур. Чүвениң шыны ында.

Кукурузаны мынчаар үнелээнде сырый үнген кукуруза дугайында чамдык будулгаазынныг чоруктардан дүрген адырлыш болур. Кажан силос массазын ында мочактар бары хамаарылга чокка үнелээр болза хөй ногаан масса алыр чүткүл кижиге тыптып келир болбайнаан. Ол кижи оңгарда үнүштер хөй, бир гектарга үнүштер хөй болган турарынче бодун психология талазы-биле белеткеп турар.

Кажан силосту үнелеп көөрде мочактарны мактаар апарганда херек өске апаар. Ынчан ажылчын болгаш тускай эртемден: бир гектарга хөй мочактар бар болзун дээш оңгарга каш хире үнүштер турар ужурлугуа? деп айтырыгны дүрген сала кааптар. Олар хөй үнүштер—үргүлчү-ле эки болбас дээрзин биле бээрлер.

Ынчангаш кукурузаның болгаш силостуң шынарын бир гектарга онааштыр санаарга кургаг бүдүмелдиң санының талазы-биле, ап турар мочактарның санының талазы-биле үнелеп көөрү чугула».

Мочактар — кукуруза силозунуң эң үнелиг кезии болур. Олар мал чемнериниң шиңгээлдиин дыка бедидип турар. Мочактар чок болур чорук силостуң чемиш талазы-биле үнелелин кудуладып турар. Кым-на ону чедир үнелеп көрбейн баар-дыр ол колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнеге улуг когаралды чедиргени ол.

Когаралдың хемчээлиниң дугайын мындыг сан-медээлерден шиитпирлеп болур. Украин ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылын ногаан чем болгаш силос кылдыр мочактар өзүп үнгүже чедир 4.245 гектар шөлдүң кукурузазын (ол культураның бүгү тарылгаларының 40 хуузу) кескен болгаш гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 113 центнер ногаан массаны ажаап алган. Бо талазы-биле республика эш Н. С. Хрущевтүң талазындан шүгүмүүлелге таварышкан. Ол мынча деп чугаалаан: «...Барык-ла бүгү кукурузаның 40 хуузу өлген-дир. Силостаарынга үнелиг тараа эвес, а суг болгаш уннар алдынган-дыр».

Үүгле ол чылдагаан-биле украин колхозтар болгаш совхозтар кайы хире сүттү чедир албаннарыл, ону санап көрээлиңер. Хүлээп алдынган нормативтер өзүгаар алырга (олар кукуруза институдунуң алганы сан-медээлерден элээн куду) мочактары өзүп үнгүже чедир кескен кукурузаның бир тонна ногаан массазында 140-ден ашпас чемгерилге единицалары, а мочактары-биле кады бир тонна кукуруза силозунда ортумаа-биле 200 чемгерилге единицалары туттунуп турар. Бодап көөрге ылгал ындыг-ла улуг эвес—үүгле 60 чемгерилге единицалары. Ындыг болза-даа бир эвес Украинаның колхозтарының болгаш совхозтарының кукурузага харыысалга чок чоруунуң түннелинде болдуруп алганы когаралын илередиринге ол хемчээлди барымдаалаар болза, ол кончуг улуг хемчээлдерге чедир өзе бээр.

Украин ССР-ниң колхозтары болгаш совхозтары 4.245 гектар шөлден ниитизи-биле 6 миллион 716 мун тонна чемгерилге единицаларын алган.

Бир эвес олар сүт-быштак чем быжыдының үезинде бүгү шөлдүн гектар бүрүзүнден үүгле 113 центнер кукурузаны ажаап алган болгаш силос салган болза, чемгерилге единицаларының ниити чыылдазы 9 миллион 594 мун тонна болур ийик.

Ынчангаш чедир алдынмаан чемгерилге единицалары 2 миллион 878 мун тонна болган. Ол 173 миллион пуд сула-биле бир дөмей.

Чемгерилге единицаларын ол хире хөйну чедир албаан чорук сүт бүдүрерине болгаш ону күрүнеге дужаарынга кандыг салдарлыг болганыл? Бир килограмм сүт бүдүрерине ортумаа-биле 1,2 чемгерилге единицазы чарыгдаттынар деп санап турар. Ынчаарга республиканың колхозтары болгаш совхозтары 2 миллион 878 мун тонна чемгерилге единицаларын чедир албаанындан 2 миллион 398 мун тонна сүттү немей бүдүрүп алыр аргазын оскунганы ол-дур. Ол республикага эрткен чылын белеткээн бүгү сүттүң 40 хуузу болуп турар. Үүгле чаңгыс эвилелдешкен республикага безин кукурузаның мочактарын чедир үнелеп көрбээн чорук ындыг байдалга чедирген-дир!

Бо саналгалар ылаптыг деп кызытпайн турар бис. Сүт-быштак чем быжыдының үезинде ажаап алган кукурузаның дүжүдү хөй болур ужурлуг, а бо таварылгада оларга ону эмин эрттир эвээш кылдыр көргүскен болуп чадавас. Ындыг болза-даа ол саналгалар маргылдааны ниитизи-биле шын илередип турар. Эьт болгаш сүт бүдүрери дээш аас кырында эвес, а херек кырында демисежип турар кижи бүрүзү ол саналгаларны барымдаалавайн барып шыдавас.

Улуг-Хемде кукуруза ажаалдазы

ТОРГАЛЫГ. Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артели мал чеминге үнелиг культура болур кукуруза тарылгазын бо чылын 420 гектар шөлге дөрбелчин-уяланчак арга-биле тараан. Амгы үеде кукурузаның үнүжү эки. Бок үнүштер шоолуг эвес. Ындыг болза-даа кукуруза өстүрериниң агротехниктиг негелдезин өзүгаар кукурузаны чайгы үеде эки ажаарынче кукурузачылар улуг кичээнгей салып турар.

Кожай биле Торгалыгда Иван Евдокинниң база Федор Лерниң ийи звенозу сөөлгү хүннерде 113 гектар кукурузаның бирги илиртээшкинин чоруткан.

ИИИ-ТАЛ. Жданов аттыг колхозтуң С. Сандак-Доржу удуртқан кукуруза өстүрер звенозу 200 гектар кукурузаны, ооң 50 хуузун кур черге тараан. Ол звено июнь 26-дан эгелеп кукурузаның бирги илиртээшкининче кирген.

АРЫГ-ҮЗҮҮ. «ҮТКА 25 чылы совхозтуң Александр Мошкин болгаш Кендек Байыр-оол удуртқан ийи кукурузачы звенозунуң Кара-Чыраада тараан кукурузазы эки үнүп турар. Кукурузачылар бо чылын гектар бүрүзүнден 400 центнер ногаан массаны ажаап алыр дээш демисежип турар. Оларның кайызы-даа 80—80 гектар кукурузаның баштайгы илиртээшкинин доокан.

Быжыттың аңгы-аңгы хуусааларында ажаап алган кукурузаның бир тонна силозу бо хире чемгерилге единицаларын бээр

(Кукурузаның Бүгү-эвилел институдунуң сан-медээлери-биле)

Кукуруза үнүжү чаагай

«Шекпээр» совхоз бо чылын кукурузаны 600 гектарга олуртур турган, ол чугула культураны херек кырында 720 гектарда дөрбелчин-уяланчак арга-биле олурткан.

Часкы суггарылданы чөп ажыглавышаан, хөрзүнүү шын ажылдап, чемишчидилгени калбак чорутканындан совхозтуң кукуруза шөлдеринде үнүштүң амгы байдалы бедик дүжүттү херечилеп турар. Аяңгаты, Биче-Тей, Дөң-Терезин салбырларда кукурузаның үш звенолары ажылдап турар.

Бо хүннерде чайгы суггарылданың баштайгы өөлчээ түүктеп турар.

220 ГАНЫ СУГГАРГАН

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал салбырының кукурузачылары бо чылын малдың эң үнелиг чеми кукурузаны 500 га черге тарыыр турган, 515 га черге тараан.

Гектар бүрүзүнден-не 300 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр дээш ажыл ам ында хайныкчы. Сөөлгү үеде болган чаашкын соонда чылыг хүннерде кукуруза дүрген өзүп эгелээн. Кукурузачылар культивацияны чорудуп турар. Терезинде эш Сат Шыргалбай баштаан 12 кижилиг суггарыкчылар звенозу 220 га черниң кукурузазын суггарган.

...егленнишкинни дүжүрер дээш демиселди улустар күштелдирер ужурлуг

...егленнишкинни бүгү-ниити ... бүрүн дүжүрериниң айты-...ың талазы-биле Совет Эвиле-...н болгаш АКШ-тың төлээлек-...ериниң аразында санал-оналдар солчуушкуну Вашингтонда ийи неделя үргүлчүлеп турар. Хуралдар идеген болур хире байдалдыг болуп турза-даа, чугаалажыышкыннарның чорудулгазының дугайын америк парлалга дыка тодаргайы-биле бижип турар. Чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң чугула соңгаарладып болбас айтырыын төннес-батпас болгаш үре-түннел чок чугаалажылгалар-биле будап кааптарынче чүткүп турар белүктериң политиказын шынзыдар дээш, Совет Эвилелиниң туруштарын каржызы-биле хажыдып турар, чөңгээ эрээн дыңнадыгларны парлалгага бижип турары ол-дыр. «Капиталистиг чурттарның чагыыкчы белүктери чепсегленнишкинни дүжүреринге боттарының удур болуп турарын ажыы-биле чугаалап дитикпейн турарлар. Олар чугаалажыышкыннарны ылып, янзы-бүрү комитеттерге болгаш белеткел комитеттеринге чеже-даа хуралдаарына беленин илереткен янзылыг болуп турарлар... Монополистиг капиталдың чурттарының төлээлекчилери кара чаңгыс сорулга-биле—боттарының улустарын мегелеп будулдурар, дугуржулга чедип алырына ынаныштар-биле оларны кыскарар, а херек кырында чепсегленнишкинни дүжүрерин болдурбас, хөлүн эрттир чепсегленнишкинни үргүлчүлээр сорулга-биле чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны ылып турарлар»— деп, Н. С. Хрущев айыткан.

Чепсегленнишкинни дүжүреринге боттарының беленинiң дугайында АКШ-тың албан хуузында төлээлекчилериниң бадыткаашкыннары армияга болгаш чепсегленнишкиннерге аңшаландырыышкынны көвүдедир дугайында оларның негелделери-биле, «үк черниң» дайыны болу берип болурунуң дугайында чүлчүруушкүннары-биле доктаамал үдеттирип турар. Тускай тургусиан үрегденчи отрядтарның күштери-биле «аңза эвес дайынны» чорударының планын безин АКШ-тың политиктиг ажылдакчылары идип үндүрген болгаш үндезилээн.

АКШ-тың чагыыкчы белүктериниң ийи арынныг политиказы ядролуг чепсекти хоругдаар дугайында үш күрүнелериң Женева чугаалажыышкыннарының чорудулгазында онза тодаргайы-биле илерей берген. Чугаалажыышкыннарны катап эгелээниниң үезинден бээр ядролуг чазылдырыышкыннарны үргүлчүлээринче кыйгыыглар АКШ-та соксавайн турар. Бир эвес АКШ ядролуг чазылдырыышкыннарны эгелей бээр болза, ол таварылгада Совет Эвилели ядролуг шенелделерни катап эгелээри-биле «кыжаныр турар» деп шуугаазынны көдүрүп үндүрбүшаан, америк парлалга болза, ядролуг чазылдырыышкыннарга белеткелди Пентагон эң-не күнеиишкинниг чорудуп турар дээрзин чажырарын-даа бодавайн турар. «Чүгле шенелделерни катап эгелээриниң дугайында эвес, харын оларже ааяа база кажан кириптериниң дугайында айтырыгны чазакка иштики чөвүлел хуралдарга чугаалажып көрүп турар деп, улуг эрге-дужаалдыг албан бөлүктери айтып турар» дээрзин «Нью-Йорк геральд трибюн» дыңнадып турар.

Бир эвес америк дипломатия Женева чугаалажыышкыннарын Вашингтон сонуургап турар дээр янзылыг кылып турар болза, олче ону «психологиялыг болгаш дипломатыг чылдагааннар» албадап турардыр деп «Нью-Йорк таймс» солун хүлээп көрүп турар. «Бир эвес ам чугаалажыышкыннарны соксадып каар болза, ооң буруузу Каттышкан Штаттарга онаажыр апаар ийик» деп, солун тайылбырлап турар.

Совет Эвилели болза чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чаа дайынны чайладырының шынчы аргазы, бодунуң ыдыктыг сорулгазы деп санап турар. Чепсегленнишкинни дүжүрер чорук улустарның, кижи төрелгеттенниң кол хөй нуруузунуң эң-не негелделиг эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Ынчангаш, чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алырын боттарының күзевейн турарын барыын талакы күрүнелер ажыы-биле көргүскениниң байдалдарында ол өйү келген айтырыгны шиитпирлээри дээш аажок улуг харыысалга улустарга, ылаңгыя боттарының чазактарынга ыйыышкынны кылып болур барыын талакы чурттарның улустарынга онаажып турар.

Июнь 21-де бодунуң чугаазынга Н. С. Хрущев мынча деп онзалап демдеглээн: «Чурт бүрүзүнүң улустары өске чурттарга ынанып олурбайн, харын дайын дээш туржуп турар күштерге удур эптеш чок демиселди бодунуң чуртунуң иштинге калбартып, тайбыңны хандырарынга боттарының эң улуг күнеиишкиннерин салыр болза, чүгле ынчан тайбыңны хандырган туруп болур».

С. ИВАНОВ.

Колумбияның Компартиязының съездизи

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның Коммунистиг партиязының IX съездизи Колумбияның найысылалынга июнь 25-те ажыттынган.

Съездиде 160 төлээлер олуржуп турар. Колумбияның Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары Хильберто Вийера отчёт илеткел кылган.

Съезд чурттуң политиктиг байдалының чамдык айтырыгларын, организастыг айтырыгларны чугаалажып көөр болгаш ТК-ның чаа составын соңгуур.

Колумбияның найысылалы Боготада чурттап турар ядыылар хоорайның кыдыында ээн черлерге казанактар тудуп алырын оралдашкан. Ол черлерден оларны полиция ойладыпкан. Муниципалитетке ядыылар хомудал киирген. Полицейжи эрге-чагыргаларның аажылаашкынынга удурланыышкын митингизи болган Боливар шөлүнге 200 өг-бүлелер чыылган. «Ланчыы орнунга, чурттаар бажың херек!» деп плакаттарны чыскаалчылар тудуп алган чоруп турган.

Фото Пренс Латиннии.

ЯПОН ААЛЧЫЛАР КЫДАТТАН ЧАНЫПКАН

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары-биле алырга, Японияның Коммунистиг партиязының Президиум кежигүнү Иосио Сигага баштаткан, Кыдатка кээп чораан япон парламентарийлер—коммунист төлээлер Кыдаттан төрээн чуртунче чорупканнар.

Куба сайзыраңгай экономикалыг чурт болур

ГАВАНА. (СЭТА). Үлетпүр министерствозунуң болгаш ооң бүдүрүлгелериниң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга национал экономиканың хөгжүлдезиниң дугайында лекцияның номчулгазын ажыдып тура, Кубаның үлетпүр министри Гевара Кубаның хөгжүлдезиниң колкол оруктарын айыткан болгаш экономиканы планнаарының ужур-дузазын демдеглээн.

Куба Республика эрги ёзу-чурумнуң социал тургузуун узуткаарын колдуунда дооскан деп Гевара чугаалаан. Национал экономиканы чедиишкинниг хөгжүтпейн турган, революцияны улам ыңай хөгжүдүп болбас. Эрге-чагыргага ажылчы чоннарның келгениниң соонда хөй өскерилгелер Кубага болгулаан дээрзин Гевара демдеглээн. Ажыл чоктарның саны кызырылган, мергежилдиг ажылчыннар, инженерлер, техниктер чедишпес чорук илереттинип келген, хереглет көвүдээн, күрүнеиниң акшахөрөңгилерин чүгле орулга бээр үүлдерге эвес, харын база экономиканың чуртка эң-не чугула амыдыралчы адырларынга киирип турар апарган, тус-тус бүдүрүлгелериң аразында адаан-демиселди кады ажылдажылга солаан болгаш өскедаа. Ол байдалдарда чуртка экономиканы планнаарының эргежок чугулазы тургустунуп келген.

Күрүне планы чүгле статистиканың тускай эртемниглериниң эвес, харын база бүгү улустың херээ болур деп Гевара чугаалаан. Ол дээргe, чогаадыкчы тургузукчу күшажыл-дыр. Чаа ниитилелдиң болгаш революцияның төлээлекчизи — кижи болза күрүне планында кол фактор болуп турар.

Гевараның ооң ыңай чугаалааны болза, Кубаның экономиказын хөгжүдериниң күрүне планы продукцияның хемчээлиниң-даа, хевирлериниң-даа талазы-биле үндезин өскерилгелерни көрүп турар. Хамыктың мурнунда Куба эът, саржаг, сүт ышкаш ындыг продуктуларны бүдүрерин, куштуң санын кыска хуусааларда көвүдедир ужурлуг. Үлетпүр продукциязына хамаарыштыр кандыгыл дизе, ам бо үеде Куба чүк транспортун, тракторларны, чижээлээрге, чиик автомашиналардан артык улуу-биле хереглет турар. Чурт болза, ажыл-агыйның адырының чаңгыс аай болуп турар чоруун соксадыр ужурлуг. Национал ның металлургия үлетпүрүн тургузарынче улуг кичээнгейни Кубаның экономиктиг хөгжүлдезиниң планында угландырып турар деп Гевара чугаалаан.

Лекциязының түннелинде Гевара Куба экономика талазы-биле хамаарышпас бедик сайзыраңгай чурт болган турар дээрзин медеглээн. Революцияның салган ол сорулгазын күүседиринге Кубаның ажылчы чоннарынга үү-даа—экономиктиг бүзээлээшкин-даа, империалистиг агрессия-даа моондактап шыдавас.

Туразында холгаарлаашкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның артиллериязы Лаостуң девискээрин база катап боолаан деп, Патет-Лаонуң дайынчы кезектериниң радиозу дыңнаткан. Дыңнадыгда чугаалап турары болза, ол районче Саваннакет бөлүглээшкининиң октаан ужар үүл десантызын чажырары-биле мурнуу вьетнам артиллеристер № 9 орукта туруп турар ийи пунктуларны улуг октарлыг үгер-боолар-биле боолааннар.

Нгодиньдьемчи эрге-чагыргалар Носаван-Бун Умнуң бөлүглээшкининге дорт шериг деткимчезин көргүзүп турар дээрзин ол туразында холгаарлаашкын херечилеп турардыр деп, радио айыткан.

Брест шивээзининиң маадырлыг камгалалынга алдар кылдыр

БРЕСТ. (СЭТА). Июнь 25-те Брест эртен эрте хөделип берген. Туктар, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының чуруктарын тутчулаан кижилериниң колонналары кудумчулар-биле Брест шивээзининиң ханаларынче углай чоруп турган.

Белорус ССР-ниң Брест, Гродно, Минск областарының ажылчы чоннарының хөй санные төлээлери, Украинаның Волынь областының, Польша Улус Республиканың Люблин воеводствозунуң төлээлекчилери хоорайның чурттакчылары-биле кады төөгүлүг чулчуушкуннар болган черге чеде бергеннер. Дайынга киржип чораанның совет комитединиң төлээлери, Москвадан болгаш Минскиден чогаалчылар, Москваның № 444 школазының полк комиссары Е. М. Фомин аттыг дружиназының пионерлери база-ла Брестке чеде берген.

Эң-не кадыг-дошкун чулчуушкуннар болуп турган шивээниң төп ортулуунга хүндүскүнүң 11 шакта он-он муң кижилер чыглып келген, шериг гарнизонун чыскаапкан.

Индирни совет республикаларның туктары-биле каастап каан. 1941 чылдың кадыг-дошкун июнь хүннеринде аңаа хөй национал ның Совет Эвилелиниң ооллдары фашистиг агрессорларга удур чулчуп турганнар.

Чыылган кижилерниң көрүжү Дзэрбек казарманың буступ үрелген бажыңының талазынче угланган. Аңаа буурул шивээниң шавага ыяштар үнүп келген бедик бажының кырынга медээ этсикчизи көступ келген. Ол болза шивээ черниң мурнундагы камгалакчызы, адыгжы дивизияның кижизиткени П. С. Клыла-дыр. «Шуптуң дыңнаңарі» дээн ооң медээзи Барын Бугүн делгемнеринге, ыдыктыг совет черниң кырынга чаңгыланы берген. Шериг хөгжүмү ооң медээзин үш дагын каталаан.

Ам Брест шивээниң маадырлыг камгалалының музейи туруп турар, мурнундагы инженер казармазының эжиндеп, күзнец-металлург, чөөн талакы форттуң камгалалының киржикчизи Р. К. Семенюк шивээниң камгалакчыларының дайынчы тугун хөлбеңнедир тудуп алган үнүп келген. Дайзынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның шактарында ыдыктыг тукту ол бодунуң хөрөөнге суп алгаш кадагалап турган, а ооң соонда мырыңай бергедеп келген минуталарда шивээниң чүве үреп шыдавас черлериниң бирээзинге чажырып каан. Р. К. Семенюк 1956 чылда Брестиге чеде бергеш, ол тукту дилеп тыпкан.

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады П. М. Гаврилов, шивээниң камгалакчыларының баштайгы удур атаказын баштаан, 84-кү адыгжы полктуң комсоргу турган С. М. Матвеосян, Совет Эвилелиниң Маадыры подполковник М. И. Мясников болгаш мурнундагы шериг эмчизи Р. И. Абакумова олар Р. К. Семенюк-биле кожа базып олурганнар. Оларның соондан маадырлыг тулчуушкуннуң өске киржикчилери, шивээниң өлген камгалакчыларының кадайлары болгаш уруглары, төрелдери болгаш чоок кижилери чоруп олурганнар.

«Ыдыктыг дайын» деп дайынчы ырны хөгжүм күүсеткен. Шөлдүң кырынга адыш часкаашкыннары чиртиңейни берген. Маадырлыг камгалалдың киржикчилериниң кел чораан орунга улус чечектерни чада салгылапкан. Индир мурнунда хүндүлелдің черинге тукту хөлбеңнедир азылкан.

Брест шивээзининиң 1941 чылдың июнь-июльда маадырлыг камгалалынга алдар болдурган тураскаалдың үндезинин салырынга холбаштырган митингини партияның Брест хоркомунуң секретары Е. М. Чаша допчу эге сөзү-биле ажыткан. Хөгжүм Совет Эвилелиниң болгаш Белорус ССР-ниң күрүне гимнилерин ойнап күүсеткен.

П. М. Гаврилов, Брест камгалалының удуртукчузу капитан И. Н. Зубачевтуң кадайы—А. А. Зубачева, Белорус шериг округунуң политэргелелиниң начальниги, шериг чөвүлелиниң кежигүнү генерал-майор В. А. Греков, партияның Брест обкомунуң бирги секретары А. А. Смирнов болгаш өскелер-даа митингге чүве чугаалааннар.

«Брест шивээзининиң 1941 чылдың июнь-июльда маадырлыг камгалалынга алдар кылдыр маңаа тураскаал дерип тургускан турар» дээн сөстерни оюп турган бижип каан гранит даштың шыемын ап каапкан.

Ажылчы чоннар даштың дөзүнге чечектер эккеп салганнар. Чечектер удаткан чок болганда-ла дөңнели берген. Глинканың «Алгатсын!» дээн хөгжүмү өндүр чаагайы-биле чаңгыланып турган.

Брест камгалалының киржикчилери тулчуушкуннар болган черниң ыдыктыг довураан соңнуг-мурнуг барын адыштап алгаш, келир үеде тураскаалдың таваанга салганнар.

Шериглерниң байырладыг кылажы эгелээн. Совет шеригниң алдарлыг дайынчы чаңчылдарының салгакчылары деңге базып эртип турганнар.

Митинг доозулган. Дайынчы тукту хөлбеңнедир тутпкан камгалалдың киржикчилери болгаш аалчылар чаарты кылганының соонда Брест шивээзининиң камгалалының музейин дерип тургускан мурнундагы инженер казармазынче чорупканнар. Кызыл кожааны одура кезер хүндүлүг эргени Совет Эвилелиниң Маадыры П. М. Гавриловка тывыскан.

Шивээниң девискээринге ол-ла хүн Брест маадырларының парыгын тарып олурткан.

Маргылдааның ийиги хүнү

Эрес соруктуг, оожургал чок спортчуларның хол бөмбүүнүң талазы-биле областың бирги черн дээш маргылдаазы июнь 26-да Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыгынга үргүлчүлээн. Оолдар командалары ийи бөлүкте үстүп алган ойнап турар. Маргылдааның ийиги хүнүнде бирги бөлүктүң командаларының аразынга шыңгыы демиселдер болгулаан.

Маргылдааның баштайгы ийи хүнүнде «Спартак», «Буревестник» (Кызыл), Улуг-Хем, Барын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның командалары уттурбааннар. «Динамо» (Кызыл) Тес-Хем, Таңды районнарның командаларын чиик тиилээш, «Спартакка» (Кызыл) уттурган. Ынчангаш маргылдааның ийиги хүнүнде ийини уткаш, бирээге уттурган.

«Динамо» областа дээре команда деп санаттырып турза-даа бо маргылдааның баштайгы хүннеринде ийи командага уттурганын таварылга деп болбас. Бирээде, команданың ойнакчыларының туразы улуг, ойнаан командаларының күүнүн үнелеп көрбес, оларны дорамчалаан хевирлиг, кайы-хамаан чок каккылаар. Бо талазы-биле ойнакчы Тыртый-оол айытса чогуур. Ийиде, коллектив чок ойнаар, боттарының аразында найыралы багай, а чаргызырак байдал база бар. Динамочуларга бодаарга спартакчыларның мергежили болгаш күжү биче, олар чаңгыс эп-сеткилдиг, боттарын дыңнажыр, маргылдаа, шуугаазын үндүрбес, девидээр чорук чогу-биле динамочуларны тиилээннер. Чүге-даа күш дөгээри багай, кол чүве болза, коллективтиг, чаңгыс эп-сеткилдиг болурунда.

«Трудовые резервы» биле (Кызыл) Бай-Тайганың командазының аразынга болган ужуражыышкына үш катап ойнаашкынның түннелинде бай-тайгажылар тиилээн. Бии-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнардан келген командаларның белеткел чогун демдеглээр апаар.

Каа-Хем районнуң командазы маргылдааның баштайгы хүнүнде спортчу хеп чок оюн шөлүнге келгеш, уттурган деп санаттырган, команданың ойнакчыларының дилээн судья коллегиязы хандырган, команда ам ойнап турар. Бо маргылдаада келген командаларда эң-не белеткел чогу каа-хемчилер дизе ышкындырыг чок. Каа-Хем районнуң комсомол, профэвилел организацияларының күш-культура болгаш спорт хереэнче сагыш салбайн турарын оларның маргылдаада киржип турар төлээлекчилери херечи болуп турарлар.

Хереэженнер командаларындан ам дээрезинде «Динамо» (Кызыл) чаңгыс-даа командага уттурбаан, бирги черде чоруп турар. «Буревестниктиң» ойнакчыларының мергежили эки, ынчалза-даа оларда коллектив чок ойнаар, дидим эвес чорук бар. Олар колдуунда-ла чаңгыс-чаңгыс душ харап ойнап турарлар.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

Доозукчуларда

Июнь 21-де, Кызылдың фельдшер-акушер училищезинин он бешки доозукчуларының байырлал кежээзи болган. Аңаа училищенин өөредилге эргелекчизи эш М. Кирюшкина илеткел кылган. Эртип турар өөредилге чылын училищени 66 кижи доозуп, фельдшериң дипломун алганнар.

Үш өөредилге чылының дургузунда келир үенин аныяк фельдшерлери Н. Домажахова, Н. Токмачева болгаш А. Верасова олар тергиин өөренгеш, дипломнарны ап турда башкылар коллективи оларны үнелээн. Александра Верасованың чугаалааны болза:

— Өөренип эрткенивис чылдар бистерге кажан-даа уттундурбас. Төрээн школавысты доозуп тура бистерге билигни берген эргим башкыларывыска өөруп четтиргенивисти илереттим. Школадан алган билиимни совет кижилерниң кадыы дээш харамнанмас мен.

Училищени 4—5 демдектерге доосканн Т. Бадыраа, Н. Крылова, Н. Березкина баштаан 9 кижи дирекция черинин макталга бижинбиле шаннатканнар. Кончуг эки болгаш эки өөредилгелиг 12 доозукчулар чүгле өөредилге-биле эвес, хөй ниитичи, партия эге организациязының активчи агитаторлары болуп келгеннер. Доозукчулар күш-культура талазы-биле база эки түннелдерлиг болган. ГТО-нуң бирги чергезин 21, ийигизин—33 кижи дужаган.

Областың кадык камгалал килдизинден доозукчулар районнар төптеринге болгаш совхозтарга, колхозтарга барып ажылдаар дужаалды алган.

С. МОНГУШ.

Шын шииткелге сеткиливис ханган

«Шииткелди күүсеткен» деп эгелиг № 114 «Шында» парлаттынган область судунуң даргазы эш О. Хемчиктиң үүлүн номчуп танышкан бис. Үш чаш уруглуг хереженге ажылчын Монгуш Намчалды араатанзыг ёзу-биле бижектеп өлүрген, херектен идегет Сергей Чапхоевич Чадамбаның хереэнинг дугайында ол үүлде тодаргайы-биле бижээн болду.

С. Ч. Чадамба дээрзи совет хамаатызы кижинин овур-хевирин, мөзү-шынарын ышкынган идегеттир. Хөй чылдарның иштинде ортумак, дээди өөредилге черлеринге өөренип-даа, күрүнеиниң албан черлеринге «ажылдап-даа» пат болган хирезинде, ындыг араатанзыг херектi үүлгеткени ооң кижи деп чаагай ат-биле ададыр эргезин казаан.

Чаш оолдуң караанга көзүлдүрле ооң ынак иезин дерзин араатан ынчаар өлүрген, кижи мөзү-шынарын шуут оскунган, дерзин өлүрүкчү С. Ч. Чадамбаны араатан-дыр деп бар-ла шаавыс-биле каргап турдувус. Чүгле бистер эвес, харын хөй чон, совет күрүне органнары өлүрүкчүлерге удур күштүг килеңнеп, ооң-биле кам-хайыра чок демисежип турар.

— Совет судтуң шииткели—бүгү улустың чөптүг шииткели ол-дур— деп, ынчаар медереп билип турар бис.

Өлүрүкчү С. Ч. Чадамбаның үүлгеткен хереэн область суду бүгү тала-биле истеп, хынап көргеш, ону хоойлу-дүрүмнүң чогуур чүүлдерининге онзаган, өлүрүкчүнү боолап шиидер дээн облсудтуң шииткелин РСФСР-ниң Дээди суду болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму күштүг болдуруп артырганынга, аңаа үндезилээш ол херектенни боолап шииткенинге бистерниң сеткиливис ханган.

О. ШАКТАР,
хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен ие.

М. АРАКЧАА,
«Шыннын» номчукчузу.
Чөөн-Хемчик: районда Ленин аттыг колхоз.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Шын дугайында ном

Бо номда шажынның хоразын көргүзүп турар болгаш ажылчы чоннарга, коммунистиг тургузуушкуннуң хереэнге удурланышкак хүрээ-хиитчилерниң, сектантыларның үзелин сойгалап илередип турар материалдарны чыып киирген. Мында боттарының сактыышкыннарын бижип турар авторларның кол нуруузу болза шажынның хоозун мегезин боттарының дуржулгазындан бүзүрээн болгаш шажындан адырылган кижилер болуп турар.

Ук ном солун болгаш чечен бижиттинген. Ында материалдар факт-чижектер-биле быжыглаттынган. Бо ном болза атеисчи пропаганданы чорудуп турар лекторларга, пропагандистерге болгаш агитаторларга эргежок чугула. Чамдык материалдарны 1959—1961 чылдарда «Тувинская правда» солунга үнүп турган үүлдерден алган. Бо чыынды номну СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи белеткээн, ону үндүреринге А. Ф. Емельянов, О. Д. Иргит, Ф. М. Кузьмин, А. С. Поляков, Т. В. Сермакин олар киришкеннер.

Номнуң эгезинде «Амыдырал буруу шаап турар» деп аттыг эге үүл бижиттинген. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шажынны болгаш хүрээ-хиитчи канчаар көрүп турарының дугайында, эртем-атеисчи пропаганданың хевирлери болгаш методтары, школада атеисчи кижизидилге, марксизм-ленинизм шажын дугайында, улус-чон шажын дугайында дээн ышкаш хөй санныг чугула материалдар номда киргген.

Номда бөдүүн совет кижилериниң боттарының бижээн материалдары солун. Ылангыя Е. Чичулина бодунуң амыдыралынга болган тодаргай чижектерни бижип турар. Ол аныяк уруг «Совет Россия» колхозта чурттап турар үдүлгелиг Афанасий Чичулин деп кижиге кадай болуп барган. Шажын чүдүлгелиг кунчуунуң бак аажы-чаңын болгаш ону, кенин шажын үүдүлгелиг кижи кылдыр сургап алыр дээн кунчуунуң оралдажыышкынарын, чүдүүрүнче, тейлээринче кенин албадап турган барымдаалларны автор тодаргайы-биле бижип турар. Аныяк уруг шажын чүдүлгелиг өг-бүлеге каш чылдар иштинде чурттап, базындыып, дорамчылаып келген. Е. Чичулина мындыг байдалга шыдажып чадап каап, өг-бүлезинден чарылган. «Шажын чүдүлгелиглериниң өг-бүлезинге чурттап турганымны кажан-даа кайын уттур деп мен»—деп, автор бижип турар.

— 1918 чылдың төнчүзүнде Алтайга чурттап турган мен—деп, Таңды районнуң Хову-Аксы суурда чурттап турар М. Сидорова бижээн: «...Совет эрге-чагырганың тургустунганы-биле хөй-хөй ламалар акдээрбечи отрядка каттыжа бергеннер. Олар бай Михайловтун өргээзинин хаалгаларынга кижи азар черлерни кылгаш, кым-на шажынга улурланы-дыр, оларны азып турганнар... Ол хаалгаларга бажын куду кылдыр азып каан хереэжен кижи турган, ооң идик-хевин дилиндектей ора тыртыкылап каапкан, ооң эът-мага боду көстүп турган. Кызылдарны деткип турган дээш ону, беш чаш уругларның иезин, бай староверлер кадыг-дошкуну-биле хилинчектеп өлүрген. Араатаннарның холундан өлген, буруу чок ол кижиниң эът-мага бодун дөрт хонуктан ажыг үенин иштинде азып каан турда, ооң чанын орта өскүс калган уруглары карактарының чажын төп, ыглажып-ла турганнар»—деп, сактып бижээн. Тывада староверлер ооң тудап калышпас, бак үүлгедиглерни үүлгедип турганын автор тода бижээн. Авторнуң сөзүбиле алырга, ол Каа-Хемде Белбей суурга чурттай берген. Хамаатыдайын үезинде ооң оглу биле ашаа дайынче чорупкан, олар беш чыл болганда суурунга чанып чедип келирге, староверлер оларже халдааннар. Сидорова оглунга болгаш ашаанга болушкаш, демгилерден дилег кылырга олар ону эттеп, кымчылап, соп, идик-хевин далаазынналдыр диле тыртыкылап каапкан. Ооң Сидорова миннип келирге, ооң оглун болгаш ашаан араатанзыг ёзу-биле өлүрүп каапкан болганнар. База мындыг факт турган: чижээ. Каа-Хемниң ооруунда Шивей суурнун чурттакчызы староверМатрёна Губина уругларын школаже чорутпайн турган. «Бир катап ооң уруу школаже боду чедип келген. А сөөлүнде чүү болганыл дизе, уруглары школага барып өөренмезин дээш, Губина ашаа Еромей-биле кады чеди уругларын тайгаже апарып каапкан, олар аңаа аштап өлгүлээннер»—деп, Е. Д. Паздерин бижип турар.

Шажын дээрге чонга кара-таакпы дээни черле шын. Мынчангаш эртем-атеисчи пропаганданың хевирлерин болгаш методтарын улам ыңай сайзырангайжыдары чугула сорулга болуп турар. Бо дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге илеткелинге Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан: «Коммунизмче шилчилгеге чүгле материал-техниктиг баазаның хөгжүлдези эвес, харын ниитилелдің бүгү хамаатыларының медерелиниң бедик деңнели эргежок чугуда. Миллион-миллион массаларның медерели улам бедээн тудум-на, коммунизм тургузуушкунунуң планнары чедиишкинниг күүсеттинип турар».

— Бодумнуң күш-ажылым-биле чурттаарым, кижилерге бак чорукту кылбас апарганым—мээң шынным болгаш бурганым бо. Бо шынныг үүлдү мен эки шингээдип алдым, бодумнуң шилип алган оруумдан мени кым-даа чая идип шыдавас—деп, Кызыл хоорайда чеден ийи харлыг В. И. Жмак деп кырган чурттакчы чугаалап турар, ол чоокта чаа-ла бурганга чүдүп турган, ам шажындан кажан кеззеде чарылган.

Ылангыя шажынның меге хоозунун билгеш, чүдүлгелиг кижилер шажындан чарылганын чонга чугаалап берип турар фактылар бо номда эвээш эвес. «Мен силерни моон соңгаар мегелээр хөөн-күзелим чок-тур», «Мээң үлегерим-биле шажынның артыышкыннарындан чарлынар, боттарынарның бүгү күжүнерни ниитиниң ажыктыг хереэнге—чаа амыдыралдың тургузуушкунунче салынар» дээн ышкаш мурнунда чүдүлгелиг кижилерниң бижээн үүлдерин номдан номчуп болур.

Бөдүүн кижилер, ажылчыннар болгаш тараачыннар бурган-шажынның эртем-биле дүүшпес хоозун меге чоруун билир болгаш шыңгыы сойгалап илередип турарлар.

1961 чылдың апрель 12-де совет эртемниң болгаш техниканың кайгамчыктыг чедиишкининиң илерелин бүгү делегей кайгаан. Совет ужудукчу Юрий Алексеевич Гагариниң «Восток» деп корабль-спутникке октаргайже ужудуушкуну — кижи төрелгетенниң үүс-үүс чылдарда бодап сактып чораан бодалын тодаргайы-биле боттандырган. Ол дээрге совет кижиниң кайгамчык маадыр чоруу, ол дээрге шажын үдүлгениң хоозун бодалдарын сойгалап илереткенинин херечизи болур.

Бо номну Тыванын ном үндүрер чери парлап үндүрген.

Д. МОНГУШ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Балтийниң дээри» (2-ги кезээ)—11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда. (биче залга): «Балтийнин дээри» (1-ги кезээ)—4.30, 6.30 шактарда. «Кружка пиво»—8.30 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Ырлап, дагжап турар ыяш»—11.15, 1.15, 3.15 шактарда. «Дээр аяскан»—5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бир районда»—1 шакта. «Дээр аяскан»—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шакта.

ЧАИГЫ КИНОТЕАТРГА: «Вектиң эгезинде»—5, 7, 9 шактарда.

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң озал-ондактыг айылга таварышкаш өлген колхозчу балыкчыларының өг-бүлелериниң кежигүнеринге СЭКП Тыва обкому болгаш облкүүском кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурнайның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистерининг 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистерининг 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00383. Чагыг № 1390. Культура эргелелиниң типографиязы.